

This Programme is funded by the European Union

European Civil Protection

IPA DRAM

INTEGRACIJA RODNE PERSPEKTIVE U ZAŠTITU I SPAŠAVANJE I SMANJENJE RIZIKA OD KATASTROFA

Analiza i Check-lista za uvođenje principa rodne ravnopravnosti u djelokrug rada institucija zaštite i spašavanja u Bosni i Hercegovini

Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine

Ministarstvo sigurnosti Bosne i Hercegovine

Federalna uprava civilne zaštite Federacije Bosne i Hercegovine

Brčko distrikt Bosne i Hercegovine
Vlada Brčko distrikta
Odjeljenje za javnu sigurnost

Vizija pripreme jednostavne analize i prateće check-liste za uvođenje principa rodne ravnopravnosti u djelokrug rada institucija zaštite i spašavanja je bila identifikacija akcija koje je neophodno poduzeti za integraciju rodne perspektive u zaštitu i spašavanje i smanjenje rizika od katastrofa u Bosni i Hercegovini kao i pozicioniranje nevladinog sektora za budući rad sa nadležnim institucijama zaštite i spašavanja s ciljem otklanjanja postojeće neravnopravnosti, promovisanja jednakosti i zaštite ravnopravnosti spolova u skladu sa propisima i najboljom praksom,

Integracija rodne perspektive u zaštitu i spašavanje i smanjenje rizika od katastrofa

Analiza i Check-lista za uvođenje principa rodne ravnopravnosti u djelokrug rada institucija zaštite i spašavanja u Bosni i Hercegovini

Autorice:

dr. sci. Medina Mujić, Fondacija CURE
mr.sci. Vedrana Frašto, Fondacija CURE
MA Vildana Džekman, Fondacija CURE

Urednički odbor:

Kika Babić-Svetlin, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, Agencija za ravnopravnost spolova BiH
Idriz Brković, Ministarstvo sigurnosti BiH
dr. sci. Ankica Tomić, Ministarstvo sigurnosti BiH
MA Almir Beridan, Ministarstvo sigurnosti BiH
Jasmina Hrelja, Ministarstvo sigurnosti BiH
mr.sci. Maida Mekić Skrobanović, Federalna uprava civilne zaštite Federacije BiH
Jadranka Jurić, Federalna uprava civilne zaštite Federacije BiH
Mirsad Hasanbašić, Odjel za javnu sigurnosti Brčko Distrikta BiH

Analiza Integracija rodne perspektive u zaštiti i spašavanju i smanjenju rizika od katastrofa je nastala uz podršku Europske komisije. Odgovornost za sadržaj ovog dokumenta, koji reflektuje rezultate istraživanja, lična mišljenja, iskustva i viđenja, snose autorice i nužno ne odražavaju politiku i gledišta Europske komisije.

Sadržaj

I. UVOD.....	6
II. METODOLOŠKI PRISTUP ZA PROVOĐENJE ANALIZE.....	10
III. DOMAĆI I MEĐUNARODNI PRAVNI OKVIR – RODNI ASPEKTI U UVJETIMA NESREĆA I KATASTROFA.....	12
IV. RODNA ANALIZA STANJA U BOSNI I HERCEGOVINI.....	16
1. Viđenja i stavovi međunarodnih organizacija o integraciji rodne perspektive u zaštitu i spašavanje/smanjenje rizika od katastrofa.....	17
1.1 Stavovi međunarodnih organizacija o oporavku i razvoju infrastrukture nakon nesreće ili katastrofe	19
1.2 Stavovi međunarodnih organizacija o podršci institucija ženama u toku i nakon nesreće ili katastrofe.....	19
1.3 Stavovi međunarodnih organizacija o suradnji sa nevladinim i vladinim sektorom u toku i nakon katastrofe.....	20
1.4 Zaključak.....	21
2. Stavovi nevladinih organizacija o integraciji rodne perspektive u zaštitu i spašavanje i smanjenje rizika od katastrofa u Federaciji BiH.....	21
2.1. Stavovi nevladinih organizacija o podršci institucija ženama u toku i nakon poplava ..	23
2.2. Stavovi nevladinih organizacija o obnovi i razvoju infrastrukture nakon katastrofe	23
2.3. Stavovi nevladinih organizacijama o propisima/politikama/akcionim planovima na lokalnom novu i ženskim pravima	24
2.4 Stavovi nevladinih organizacijama o zastupljenosti žena u pružanju podrške tokom i nakon poplava.....	25
2.5 Preporuke nevladinih organizacija za integraciju rodne perspektive u oblast zaštite i spašavanja.....	25
2.6 Zaključci.....	26
3. Viđenje i stavovi centara za socijalni rad o integraciji rodne perspektive u zaštitu i spašavanje i smanjenje rizika od katastrofa	27
3.1. Zaključak.....	30

4. Viđenje i stavovi organa uprave jedinica lokalne samouprave o integraciji rodne perspektive u zaštiti i spašavanju i smanjenju rizika od katastrofa	31
4.1. Zaključak.....	33
5. Viđenje i stavovi službi civilne zaštite o integraciji rodne perspektive u zaštitu i spašavanje i smanjenje rizika od katastrofa	35
5.1 Zaključci.....	39
6. Viđenje i stavovi zdravstvenih ustanova o integraciji rodne perspektive u zaštiti i spašavanju/smanjenju rizika od katastrofa	41
6.1 Zaključak.....	43
V. REZIME	44
VI. Check-lista za uvođenje principa rodne ravnopravnosti u djelokrug rada institucija zaštite i spašavanja i smanjenja rizika od katastrofa	46
VII. LITERATURA	49
OSTALA LITERATURA:	49
VIII. ANEX I – Upitnici potrebe analize Integracija rodne perspektive u zaštiti i spašavanju/smanjenju rizika od katastrofa	51
Upitnik za nevladine organizacije.....	51
Upitnik za međunarodne organizacije	56
Upitnik za jedinice lokalne samouprave	60
Upitnik za centre za socijalni rad.....	65
Upitnik za zdravstvene ustanove	68

I. UVOD

Analizu *Integracija rodne perspektive u zaštiti i spašavanju i smanjenju rizika od katastrofa* je provela Fondacija CURE po nalogu Ministarstva sigurnosti Bosne i Hercegovine, Federalne uprave civilne zaštite Federacije Bosne i Hercegovine i Odjela za javnu sigurnost Brčko distrikta Bosne i Hercegovine. Sa svojim četrnaestogodišnjim iskustvom u radu na orodnjavanju politika i jačanju ženskih prava, Fondacija CURE uživa kredibilitet feminističko – aktivističke organizacije u bosanskohercegovačkom društvu.

Analiza je provedena u sklopu Regionalnog IPA projekta pod nazivom “Procjenjivanje i mapiranje rizika od katastrofa” [Instrument for Pre-Accession Assistance (IPA) Disaster Risk Assessment and Mapping in the Western Balkans and Turkey (DRAM)] čije su zemlje korisnice Albanija, Bosna i Hercegovina, Sjeverna Makedonija, Crna Gora, Srbija, Kosovo i Turska. Svrha projekta je unapređenje koherentnih nacionalnih sistema za prikupljanje podataka o gubicima, procjeni rizika i mapiranju kao i usklađivanje i integracija u Mehanizam civilne zaštite Europske unije.

Analiza je provedena u saradnji sa IPA DRAM BiH radnom grupom koja se sastoji od predstavnika Ministarstva sigurnosti BiH, entitetskih uprava civilne zaštite, Odjeljenja za javnu sigurnost Brčko Distrikta i Agencije za ravnopravnost spolova BiH.

Bosna i Hercegovina je 2014. godine bila pogođena snažnim i obilnim kišnim padavinama koje su uzrokovale poplave i klizišta koji su nanijeli nezapamćene posljedice po ljude, materijalna dobra, privredu, infrastrukturu, biljni i životinjski svijet. Tokom poplava izašao na vidjelo cijeli spektar ranjivosti Bosne i Hercegovine na prirodne i druge opasnosti. Iako nesreće i katastrofe pogađaju cijeli prostor jedinice lokalne samouprave, ipak imaju različit uticaj na žensku i mušku populaciju.

Žene nisu samo sudionice nesreća i katastrofa, one aktivno rade na njihovoj prevenciji kao i eliminaciji posljedica kada se dese. U uvjetima nesreća i katastrofa, rodni aspekti treba da se prožimaju kroz sve četiri tri faze upravljanja i to: *prevenciju - ublažavanje, odgovor i oporavak*. U zaštiti i spašavanju, odnosno smanjenju rizika od nesreća i katastrofa, nužno je pratiti njihov uticaj kroz rodno osjetljive indikatore: *ekonomski gubici, gubici vezani za rad i radno okruženje, stopa smrtnosti i bolesti, psiho-fizički simptomi prouzrokovani stresom, i na kraju procent rodno zasnovanog nasilja u područjima izloženim nesrećama i katastrofama*. Ekonomske posljedice nesreća i katastrofa posebno pogađaju žene - primjetno je da se u uvjetima nesreća i katastrofa žene teže vrata na radna mjesta, jer ulažu napor u rekonstrukciju doma ili drugih porušenih objekata. Žene su naročito suočene s izazovom oporavka doma i brige za djecu i/ili članove porodice. Procentualno, u odnosu na muškarce, žene su brojnije u potrazi za zaposlenjem i samim

time se vrlo često nalaze u situaciji u kojoj im nije omogućeno podizanje kredita/zajmova za reintegraciju. Rodni aspekti su vrlo često dodatno usloženi starosnom dobi, stepenom društvene integracije, kulturnim razlikama, ekonomskim statusom i obrazovanjem, čime se dodatno povećava ranjivost na nesreće i katastrofe.

U situacijama nesreća i katastrofa, zbog patrijarhalnih obrazaca, žene su podložne da budu više izložene "neplaćenom radu". U okviru pravnih mehanizama poštivanje rodne ravnopravnosti naročito izostaje kada su u pitanju poljoprivredne subvencije ili drugi slični poticaji. Većina domaćinstava se vodi na muškarcima koji u toku rekonstrukcije dobijaju poljoprivredne ili druge subvencije (sjeme, platenike, mašine i dr.). Zdravstvena zaštita žena bi trebala da bude prioritet u slučaju nesreće ili katastrofe, prvenstveno marginalizovanih grupa žena (žene sa sela, žene treće životne dobi, žene s invaliditetom, žene oboljele od rijetkih bolesti i dr.). Sve navedeno treba da bude regulisano domaćim i međunarodnim propisima, tako da se "rodna" dimenzija ne bi "samo podrazumijevala" i ne bi uzrokovala ekonomsko-socijalnu degradaciju kompletnog društva.

Iako je puno truda uloženo u promociju rodnih aspekata svih životnih segmenta, uloga žena se vrlo često pogrešno razumije, ranjivosti ignorišu, a kapaciteti svjesno zanemaruju. Važno je izgraditi programe koji su orijentisani i na žene, kako bi se educirale u svim segmentima koji uključuju: angažovanje u tijelima u kojima se donose odluke, rad u civilnoj zaštiti, promovisanje rodne perspektive i dr. Na taj način će se doprinijeti ispunjavanju preuzetih obaveza kroz Sendai okvir i unaprijediti razumijevanje i senzitiviziranje društva o različitim uticajima nesreća i katastrofa na žene i muškarce, djevojčice i dječake, stare i mlade, siromašne i bogate, zdrave i bolesne itd.

Okvir za smanjenje rizika od katastrofa iz Sendaija za period 2015 – 2030. je međunarodni dokument globalnog karaktera koji je usvojilo 187 zemalja članica Ujedinjenih nacija na Svjetskoj konferenciji koja je održana u periodu od 14. – 18. marta 2015. godine u Sendaiju u Japanu koji je prihvatila Generalna skupština UN-a. Među državama koje su na konferenciji prihvatile Sendai okvir je i Bosna i Hercegovina. Sendai okvir je nasljednik Hyogo okvira 2005 -2015. koji je bio prvi sveobuhvatni međunarodni sporazum u oblasti smanjenja rizika od katastrofa. Rezultat je trogodišnjih razgovora koje je vodila Međunarodna strategija za smanjenje rizika od katastrofa UN-a - UNISDR. Kada su postavljeni Ciljevi održivog razvoja (engl. Sustainable Development Goals - SDG) zemlje članice UN-a su naglasile potrebu smanjenja rizika od katastrofa i prilagođavanje klimatskim promjenama, naročito zbog nedovoljnog fokusa Milenijumskih ciljeva razvoja na smanjenje rizika od katastrofa i otpornost jedinica lokalne samouprave.

Sendai okvir prepoznaje državne institucije kao primarne aktere odgovorne za smanjenje rizika od katastrofa i nalaže da se ta odgovornost dijeli sa drugim akterima, uključujući lokalne vlasti, privatni sektor, nevladin sektor i druge. Novim okvirom je izražena potreba za fokusiranom aktivnošću kroz sve sektore na državnom, entitetskom, kantonalnom i lokalnom nivou.

Imajući u vidu da je IPA DRAM regionalni projekat, gdje se svaka zemlja, u skladu sa ciljevima projekta, može opredijeliti za oblasti intervencije, Ministarstvo sigurnosti Bosne i Hercegovine se u saradnji sa entitetskim upravama civilne zaštite i Odjeljenje za javnu sigurnost Brčko Distrikta opredijelilo za:

- **usklađivanje metodologija za procjenjivanje rizika;** uzimajući u obzir da su trenutno na snazi 4 metodološka pristupa (nivo Bosne i Hercegovine, entiteti i Brčko Distrikt) kojima se ne osigurava harmonizirano planiranje u oblasti zaštite i spašavanja uz korištenje adekvatnih alata i obrazaca riziko scenarije;
- **uvođenje baze podataka za prikupljanje podataka o štetama i gubicima;** Uzimajući u obzir da je UNISDR prilagodio DesInventar bazu podataka (dostupna svim zemljama članicama UN-a bez naknade) potrebama izvještavanja po ciljevima: A – D Sendai okvira, IPA DRAM tim je Bosni i Hercegovini preporučio uvođenje DesInventara koji je već prihvaćen u regionu Zapadnog Balkana;
- **mapiranje rizika kroz regionalni atlas** što podrazumijeva dijeljenje podataka između entiteta i državnog nivoa, kao i među državama Zapadnog Balkana.

Jedno od „*cross-cutting*“ pitanja IPA DRAM programa je integracija rodne perpesktive u zaštitu i spašavanje i smanjenje rizika od nesreća i katastrofa. S time u vezi je 5. i 6. marta 2019. godine održana obuka čija namjera je bila uspostaviti kontakt između institucija zaštite i spašavanja i institucija nadležnih za rodnu ravnopravnost u cilju utvrđivanja potrebe uvođenja principa rodne ravnopravnosti u djelokrug rada institucija zaštite i spašavanja. Tokom obuke se došlo do zaključka da je neophodno provesti edukacijske programe, izraditi vodiče i uputstva i osigurati bolju koordinaciju institucija nadležnih za zaštitu i spašavanje i rodnu ravnopravnost.

Iz obuke je proizašao prijedlog da svaka od zemalja provede aktivnost kojom će inicirati ili unaprijediti integracija rodne perspektive u zaštitu i spašavanje i smanjenje rizika od nesreća i katastrofa. IPA DRAM radna grupa za implementaciju programa za Bosnu i Hercegovinu se odlučila za izradu kratke rodne analize kojom će se sagledati postojeće stanje u Bosni i Hercegovini. U tu svrhu je IPA DRAM BiH radna grupa koja se sastoji od predstavnika Ministarstva sigurnosti BiH, entitetskih uprava civilne zaštite, Odjeljenja za javnu sigurnost Brčko Distrikta i

Agencije za ravnopravnost spolova BiH kao podršku angažovala Fondaciju CURE koja je provela analizu u saradnji i uz upute i usmjerenja članova IPA DRAM BiH radne grupe.

Glavni cilj ovog istraživanja je bio da utvrdi položaj žena i da se provede rodna analiza na koji način BiH može da integriše rodnu perspektivu u procesima zaštite i spašavanja i smanjenjua rizika od katastrofa, te da se sagleda postojeće stanje u Bosni i Hercegovini i da se kreiraju preporuke putem check liste za unapređenje stanja u institucijama zaštite i spašavanja u pogledu rodne osviještenosti i važnosti integracije rodne ravnopravnosti u svakodnevnom radu buduće

II. METODOLOŠKI PRISTUP ZA PROVOĐENJE ANALIZE

Zakonom o zabrani diskriminacije¹ i Zakonom o ravnopravnosti spolova² propisana je pravna zaštita od diskriminacije na osnovu spola i to je samo jedan od pravnih mehanizama koji bi trebali da osiguravaju ravnopravnost spolova. Nažalost, žene su isključene iz procesa donošenja odluka, javne politike, mjera i aktivnosti u oblastima obrazovanja, zdravstva, rada i zapošljavanja te reformi socijalnog i penzionog sistema. Žene nisu bile uključene ni u mirovnim procesima, poslijeratnoj obnovi države, procesima integracije u Evropsku uniju. Žene imaju ograničen uticaj i kontrolu, naročito kada se radi o kriznim situacijama. To ne znači da žene ne posjeduju znanja i vještine za reagovanje u kriznim situacijama i fazi oporavka. Zato zaštita ljudskih prava i promovisanje rodne ravnopravnosti moraju biti u središtu smanjenja rizika od katastrofa i izgradnje otpornosti društva na nesreće i katastrofe.

Prostorni obuhvat istraživanja je sveden na Federaciju BiH i Distrikt Brčko, ali će se rezultati analize, zaključci, preporuke i Check-lista primjenjivati na prostoru cijele Bosne i Hercegovine.

Za potrebe analize *Integracija rodne perspektive u zaštiti i spašavanju i smanjenju rizika od katastrofa* korišteni su sljedeći metodi za prikupljanje podataka iz različitih izvora:

1. **desk istraživanje (analiza) dokumentacije** o položaju žena koje su se nalazile u jedinicama lokalne samouprave koje su bile zahvaćene poplavama 2014. godine, te analiza zakonskih i pravnih dokumenata koji osiguravaju zaštitu rodnih prava;
2. **utvrđivanje tačnih podataka** o položaju, te potrebama žena u kontekstu nesreća i katastrofa u BiH sa aspekta ljudskih prava i rodne ravnopravnosti, sa posebnim osvrtom na poplave 2014. godine;
3. **provođenje procjene potreba** za tehničkom podrškom ženama u kontekstu nesreća i katastrofa i izrada preporuka i Check-liste za integraciju rodne perspektive u zaštitu i spašavanje i smanjenje rizika od nesreća i katastrofa u Bosni i Hercegovini.

U prvom dijelu istraživanja korištena je prvenstveno metoda analize dokumentacije (*desk metoda*), što podrazumijeva teorijsko određenje predmeta istraživanja. Urađena je analiza propisa i različitih studija koja podrazumijeva upoznavanje s postojećom teorijskom i istraživačkom građom koja je relevantna za područje istraživanja koje je u fokusu.

¹ "Službeni glasnik BiH", broj 59/09, Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zabrani diskriminacije ("Službeni glasnik BiH", broj 66/16).

² Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini – prečišćeni tekst ("Službeni glasnik BiH" br. 32/10)

Drugi dio istraživanja obuhvatio je metodu analize sadržaja u kojem je izvršen pregled stanja i prilika u Bosni i Hercegovini u kontekstu nesreća i katastrofa koji obuhvata rodne odnose u proteklom nesrećama i katastrofama, sa posebnim osvrtom na poplave 2014. godine sa konkretnim primjerima, uključujući upitnike koji su dostavljeni ženskim organizacijama i ostalim relevantnim institucijama u odabranim jedinicama lokalne samouprave – organi uprave u jedinicama lokalne samouprave, centri za socijalni rad, zdravstvene ustanove, službe civilne zaštite u Federaciji BiH i Odjeljenje za javnu sigurnost Distrikta Brčko.

Treći dio analize obuhvata konkretne zaključake i preporuka za integraciju rodne perspektive u zaštitu i spašavanje i smanjenje rizika od nesreća i katastrofa kao i Check-lista za uvođenje principa rodne ravnopravnosti u djelokrug rada institucija zaštite i spašavanja u Bosni i Hercegovini.

III. DOMAĆI I MEĐUNARODNI PRAVNI OKVIR – RODNI ASPEKTI U UVJETIMA NESREĆA I KATASTROFA

Bosna i Hercegovina ima razvijen pravni okvir u oblasti zaštite i spašavanja od državnog nivoa do nivoa jedinice lokalne samouprave. Zakoni o zaštiti i spašavanju u Federaciji BiH i Distriktu Brčko detaljno definišu: prava i dužnosti građana, prava i dužnosti organa Federacije, kantona i jedinica lokalne samouprave i Distrikta Brčko, prava i dužnosti privrednih društava i drugih pravnih osoba; način organizacije civilne zaštite, popunu - materijalno opremanje i evidenciju; funkciju operativnih centara civilne zaštite; obučavanje i osposobljavanje; programiranje i planiranje; angažovanje snaga i sredstava civilne zaštite, građana i pravnih osoba na zaštiti i spašavanju; inspekcijski nadzor; radne odnose; priznanja i nagrade u civilnoj zaštiti i kaznene odredbe. Međutim, uprkos opširnoj regulaciji zaštite i spašavanja primjetno je da su rodni aspekti u potpunosti zanemareni. Djelovanje i uloga žene je nevidljiva jer je zakonska regulativa potpuno istisnula rodnu dimenziju iz svoje regulacije. Žene se spominju samo u članovima koji se odnose na obavezu učešća i obučavanja u zaštiti i spašavanju. Isto se odnosi i na provedbene propise koji detaljno obrazlažu određene zakonske odredbe. Zakon o zaštiti i spašavanju u Federaciji Bosne i Hercegovine također nije usklađen sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini iako je to predviđeno da bude učinjeno u roku od 6 mjeseci (član 32, stav (2)). Također je evidentno da su svi propisi u zaštiti i spašavanju izostavili rodno senzitivni jezik, a ne sadrže niti u jednom svom dijelu odredbu poštivanja rodne ravnopravnosti i garanciju od 40% prisutnosti manje zastupljenog spola u svim tijelima vlasti koji djeluju i odlučuju u ovim situacijama što je predviđeno u članu 20. koji se vezuje za član 8. Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini.

Bosna i Hercegovina je potpisnica i međunarodnih dokumenata koji, između ostalog, reguliraju zaštitu u uvjetima nesreća i katastrofa.

BiH ratificirala je **Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije nad ženama CEDAW (1979.)** koja zabranjuje diskriminaciju žena u svim uvjetima, kao i svako diskriminatorno postupanje prema ženama u bilo kojem obliku. CEDAW zahtjeva od država potpisnica uspostavu učinkovitog i rodno osjetljivog smanjenja rizika od nesreća i katastrofa. Institucije u BiH i ženske organizacije svake četiri godine CEDAW Komitetu podnose izvještaj o primjeni odredaba Konvencije, kao i mjerama koje su urađene da se preveniraju svi oblici diskriminatornog postupanja prema ženama i djevojčicama. Zaključna zapažanja na kombinovani četvrti i peti periodični izvještaj Bosne i

Hercegovine CEDAW Komiteta 2013. godine u potpunosti su izostavile izloženost žena i djevojčica rizicima koji se javljaju u uvjetima nesreće i katastrofe. Stoga se uviđa potreba da u pripremi narednog CEDAW izvještaja predstavnici/e vlasti i predstavnice ženskih organizacija uključe i izazove u ovoj oblasti.

Pekinška deklaracija i Platforma za akciju (1995) normira ulogu države u suzbijanju svih rizika koji mogu biti kontaminirajući po zdravlje žena i djevojčica, kako u urbanim dijelovima tako i na selu. Obvezujući na uvođenje principa *gender mainstreaming* u svim institucionalnim politikama, uključujući i segment gdje su žene i djevojčice pod posebnim rizicima, treba istaknuti i Sendai okvir za smanjenje rizika od katastrofa 2015-2030. koji naglašava ulogu žena u smanjenju rizika od katastrofa:

“Žene i njihovo učešće su ključni za efikasno upravljanje rizikom od katastrofa i projektovanje, osiguravanje resursa i provođenje rodno osjetljivih politika, planova i programa za smanjenje rizika od katastrofa, te je potrebno preduzeti odgovarajuće mjere izgradnje kapaciteta kako bi žene povećale nivo spremnosti i poboljšale kapacitete za osiguravanje alternativnih sredstava egzistencije u situacijama nakon katastrofa.”

Jedan od najvažnijih međunarodnih dokumenata u pogledu sigurnosnih rizika u slučaju nesreća i katastrofa jeste **Rezolucija 1325 “Žene, mir i sigurnost”** koju je donijelo Vijeće sigurnosti UN-a 2000. godine. Rezolucija nalaže da se uzmu u obzir posebne potrebe žena i djevojaka prilikom repatrijacije i preseljenja, te tokom rehabilitacije, reintegracije i post-konfliktne rekonstrukcije. Ona nalaže da se u misijama Vijeća sigurnosti uzme u obzir rodna perspektiva i prava žena, također i kroz konsultacije sa lokalnim i međunarodnim ženskim grupama.

Akcioni plan za implementaciju UNSCR 1325 “Žene, mir i sigurnost” u BiH za period 2018. – 2022. godine, koji je usvojilo Vijeće ministara BiH predviđa u okviru Strateškog cilja broj 2 „Povećan stepen ljudske sigurnosti kroz prizmu rodne ravnopravnosti“, kreiranje preventivnih mjera i uspostavljanje uslova za rodno odgovoran pristup aktualnim sigurnosnim prijetnjama i izazovima, te u kriznim i vanrednim situacijama (prirodne katastrofe, nasilni ekstremizam, izbjeglička/migrantska kriza), kao i povećanje učešća žena u odrambenim, sigurnosnim i mirovnim misijama, te potiče na daljnju izgradnju kapaciteta za suzbijanje i borbu protiv trgovine osobama i podizanja svijesti o problemu trgovine ženama i djevojčicama.

Agencija za ravnopravnost spolova Ministarstva ljudskih prava i izbjeglica BiH (ARS MLJPI BiH) je iz sredstava FIGAP-a programa izdvojila 30.000 KM za pomoć ženama, djeci i starim osobama u jedinicama lokalne samouprave u BiH koje su najviše ugrožene poplavama: Doboju, Maglaju i Orašju. Prema izvještajima ARS BiH, MLJPI BiH 2014. godine su i entitetski gender centri izradili i implementirali akcione planove za rodnu ravnopravnost u uslovima katastrofa, u okviru kojih je, pored ostalog, pružena i direktna podrška ženama u ugroženim lokalnim zajednicama.

Akcionim planom za period 2018. – 2022. godinu, prepoznata je važnost rodne dimenzije u toku nesreća i katastrofa. Akcioni plan je istakao nužnost planiranja mjera za djelovanje u uslovima aktuelnih sigurnosnih prijetnji i izazova iz perspektive ravnopravnosti spolova.

Iako se institucije u Bosni i Hercegovini u svom radu pozivaju i koriste dokumente kao što su: *Direktiva EU Parlamenta i Vijeća o procjeni o upravljanju rizicima od poplava, EU Smjernice za procjenjivanje i mapiranje rizika za upravljanje nesrećama i katastrofama, EU Strategija za podršku smanjenja rizika od katastrofa u zemljama u razvoju*, lako je uočljivo da je i u ovom slučaju u primjeni navedenih dokumenata rodna dimenzija stavlja "po strani". Vrlo je važno da se u procjene rizika, planove zaštite i spašavanja i strateške dokumente inkorporiraju rodne dimenzije zbog prevencije posljedica koje u uvjetima nesreća i katastrofa osobito pogađaju žene i djevojčice. Ovakav rodni pristup bi u budućnosti omogućio prevenciju negativnih efekata po žene i djevojčice u kriznim i vanrednim situacijama, harmonizaciju domaćih propisa i usklađivanje s međunarodnim regulativama koji tretiraju rodnu dimenziju. Ovdje konkretno mislimo na CEDAW konvenciju i UN Rezoluciju 1325 "Žene, mir i sigurnost".

Od ključne je važnosti prikupiti i strukturirati podatke o gubicima i štetama razvrstane po spolu i dobi kako bi se razvili rodno osjetljivi kriteriji, procijenili rizici i pravilno planiralo za pravovaljano postupanje u uvjetima nesreća i katastrofa. Tamo gdje ne postoje podaci razvrstani po spolu, dobi i pripadnosti nekoj od marginalizovani grupa, nije moguće dobiti reprezentativne i pouzdane informacije za analizu različitih društvenih, ekonomsko-socijalnih i drugih uticaja na žene i djevojčice.

Komisije za procjenu štete nakon nesreća i katastrofa, kao i radne grupe za izradu planova i programa evakuacije, pored osiguranja rodnog aspekta, nužno je da uključe i "glasove" žena pripadnica marginalizovanih grupa (žene s invaliditetom, samostalne roditeljke, povratnice, žene oboljele od rijetkih bolesti, lezbejke, biseksualne, trans žene, Romkinje i žene pripadnice nacionalnih manjina, žene treće životne dobi i dr.) s obzirom da njihova iskustva mogu biti važan putokaz djelovanja u slučaju odgovora na nesreće ili katastrofe ili u fazi prevencije. Potrebe

pripadnica marginalizovanih grupa su različite i u skladu s tim treba kreirati smjernice djelovanja i prilagođenog pristupa pri djelovanju na terenu u uvjetima nesreća i katastrofa.

Na koncu može se zaključiti da je pred nadležnim institucijama, kao i pred svima nama, velika odgovornost u pogledu razvijanja rodno osjetljive statistike, prepoznavanju rodnih indikatora ugroženosti od nesreća i katastrofa, obnove i oporavka kao i socioekonomskih posljedica po žene i djevojčice u BiH. Svi programi, međunarodni i nacionalni propisi, kao i strateški dokumenti upravljanja rizicima, trebaju uzeti u obzir potrebe žena i djevojčica, kao i njihove moguće kapacitete i mehanizme doprinosa u prevenciji nesreća i katastrofa.

IV. RODNA ANALIZA STANJA U BOSNI I HERCEGOVINI

Za potrebe izrade analize i Check-liste za uvođenje rodne ravnopravnosti u djelokrugu rada institucija zaštite i spašavanja u Bosni i Hercegovini pripremljeni su upitnici³ za različite ciljne grupe:

1. Prvi set upitnika je namijenjen međunarodnim organizacijama.
2. Drugi set upitnika je namijenjen ženskim organizacijama i ostalim relevantnim organizacijama civilnog društva koje su prepoznate u odabranim jedinicama lokalne samouprave. Ovaj set upitnika je osmišljen na način da istraži položaj i potrebe žena u jedinicama lokalne samouprave koje su bile zahvaćene poplavama 2014. godine iz perspektive organizacija i podataka koje su prikupili tokom rada sa svojim korisnicama.
3. Treći set upitnika sačinjen je s ciljem da obuhvati rad različitih institucija kako bi se ocijenila situacija stanja ženskih prava, te prepoznale različite aktivnosti (ako se provode) namijenjene ženama u kontekstu nesreća i katastrofa koje će obuhvatati rodne odnose u proteklim nesrećama i katastrofama, sa posebnim osvrtom na poplave u 2014. godini. Upitnike su popunjavali organi uprave, centri za socijalni rad, zdravstvene ustanove u odabranim jedinicama lokalne samouprave, te nadležni organi civilne zaštite na nivou Federacije BiH i Distrikta Brčko.

³ Upitnici se nalaze u aneksima ovog dokumenta.

1. Viđenja i stavovi međunarodnih organizacija o integraciji rodne perspektive u zaštitu i spašavanje/smanjenje rizika od katastrofa

Upitnik je poslužio za dobijanje informacija o stavovima, angažmanima i viđenjima međunarodnih organizacija o pitanju uvođenja rodne ravnopravnosti u djelokrug rada institucija zaštite i spašavanja u BiH. Upitnik je upućen svim relevantnim međunarodnim organizacijama koje su bile aktivne u jedinicama lokalne samouprave koje su bile zahvaćene poplavama 2014. godine. Iz odgovora međunarodnih organizacije je vidljivo da su u 2014. godini rađeni projekti podrške marginalizovanim grupama uz uzimanje u obzir perspektive zaštite i spašavanja/smanjenja rizika od nesreća i katastrofa. UNFPA je naveo da zajedno sa još četiri UN agencije i institucijama Bosne i Hercegovine provodi projekt o smanjenju rizika od nesreća i katastrofa, koji uključuje integraciju rodne perspektive.

Evidentno je da su međunarodne organizacije pružale podršku i pomoć u svim jedinicama lokalne samouprave koje su bile zahvaćene poplavama 2014. godine iako nisu posjedovale dokumente (priručnike, studije, evaluacije, monitoring dokument i sl.) koje opisuju kako reagovati u slučaju nesreće ili katastrofe, a pogotovo ne dokumente unutar kojih postoje objašnjenja kako postupiti na rodno senzitivnan način. Međunarodne organizacije su se fokusirale na obezbjeđivanje osnovne humanitarne pomoći na ugroženim područjima, pa je mreža pružanja podrške bila jako raširena. Organizacije, koje su odgovorile na upitnike, su pružile podršku u Bijeljini, Banja Luci, Sanskom Mostu, Prijedoru, Tuzli, Zenici, Gradačacu, Šamcu, Domaljevacu, Brčkom, Maglaju, Srebrenici, Zavidovićima, Žepču, Olovu, Srebreniku, Orašju, Modriči, Podrinju, Brodu, sarajevskoj regiji itd.

Analizirani upitnici su pokazali da međunarodne organizacije ne posjeduju izvještaje o zaštite i spašavanju i smanjenju rizika od katastrofa sa posebnim fokusom na rodno senzitivne statistike (broj smrtno stradalih žena, broj povrijeđenih žena, broj žena koje su ostale bez struje, vode, koje su pretrpile oštećenja stambenih objekata, posebna kategorija žena koje su preživjele rodno zasnovano nasilje u toku poplava i sl.) i da ne posjeduju rodno senzitivne politike prilikom pružanja podrške stanovništvu u potrebi nakon poplava 2014. godine.

O vlastitim iskustvima i doprinosu međunarodnih organizacija u pružanju podrške i pomoći u svim jedinicama lokalne samouprave zahvaćenim poplavama 2014. godine, uposlenici međunarodnih organizacija su naveli sljedeće:

Save the Children North-West Balkans, sjedište u Sarajevu:

„S obzirom da je organizacija Save the Children uglavnom bazirana na djecu, postoje politike zaštite najboljeg interesa djece. Na globalnom nivou postoji Save the Children Gender Equality Policy od juna 2017. godine, kojom se organizacija rukovodi prilikom planiranja i programiranja svojih aktivnosti. Posebnu politiku pružanja podrške stanovništvu u potrebi

Iako su se žene nekim organizacijama neformalno obraćale u vidu zahtjeva za materijalnu i finansijsku pomoć tokom poplava, posebnih programa za pružanje programa za unapređenje položaja žena koje su bile zahvaćene nesrećom i katastrofom gotovo i da nema; postoje pojedinačni slučajevi ili motivacija osoba koje rade u međunarodnim organizacijama da pružaju podršku kroz rodnu ravnopravnost.

Bivša uposlenica UN Women-a u BiH:

“Imam iskustvo sa davanjem prioriteta ženama žrtvama rata čije su kuće stradale tokom poplava, ali je u mom slučaju to bila sporedna aktivnost. Ja sam primarno radila na pitanju žena žrtava rata i povezala se sa kolegom u UNDP-u koji je radio na sanaciji nakon poplava. Zamolila ga da uzme u obzir listu žena koju sam sastavila i on je izašao u susret. Međutim to nije bio neki sistematski poduhvat, niti znam da li je rodna perspektiva uzeta u obzir tokom njihovih intervencija.”

U regijama djelovanja međunarodnih organizacija koje su popunile upitnik većina je odgovorila da nisu upoznati i da nisu postojali programi (organizovane od strane formalnih i neformalnih grupa) koji su pružali podršku i pomoć ženama u jedinicama lokalne samouprave koje su bile zahvaćene poplavama 2014. godine. Različita su viđenja o ovom pitanju između međunarodnih i nevladinih organizacije, jer nevladine organizacije smatraju da je možda jedino i bilo organizovanih programa za pružanje podrške ženama od strane neformalnih grupa i nevladinih i međunarodnih organizacija.

Ono što je važno istaći da su bili kreirani programi koji su pružali pomoć i ženama, ali kao pripadnicama drugih grupa, ne zbog toga što su bile pripadnice spola koji je neravnopravno tretiran u društvu, pa tako neki/e od ispitanica/ka navode:

Save the Children North-West Balkans, sjedište u Sarajevu:

„Programi Save the Children-a se nisu bavili direktno ženama i grupama žena, obzirom da su naš mandat djeca, nego više indirektno sa roditeljima djece korisnicima naših programa i projekata nakon poplava kao što je kroz pružanje psihosocijalne pomoći kroz Kutak za djecu, program koji je organizovan u nekoliko gradova širom BiH.“

Međunarodne organizacije koje su popunile upitnik su navele da vode računa o „gender“ komponenti pri osmišljavanju projekata odnosno o ženskoj perspektivi kao posebno ranjivoj kategoriji stanovništva, ali da ne vode direktno računa o integraciji žena u svojim aktivnostima koje su bile zahvaćene nesrećom ili katastrofom.

1.1 Stavovi međunarodnih organizacija o oporavku i razvoju infrastrukture nakon nesreće ili katastrofe

Ocjene oporavka nakon nesreće ili katastrofe međunarodnih organizacije u jedinicama lokalne samouprave u kojima su djelovali ili djeluju u pogledu infrastrukture odnosno obnove stambenih objekata koji su provodile institucije na lokalnom/entitetskom/državnom nivou su različite jer u nekim jedinicama lokalne samouprave još uvijek nisu obnovljeni svi stambeni objekti. Međunarodne organizacije su navele da nisu upoznate da li je obnova stambenih objekata rađena po principu rodno senzitivnog pristupa. Također smatraju da je obnova prevoza i pristupa različitim ustanovama/institucijama u jedinicama lokalne samouprave nakon poplava nezadovoljavajuća provedena od strane institucija na lokalnom/entitetskom/državnom nivou, jer još uvijek nisu sve ceste obnovljene, nije uspostavljen gradski prevoz, nije provedena rasvjeta itd. Nezadovoljavajuća je situacija nakon poplava također po pitanju obnove vodo-snabdijevanja, električne energije, komunalija u različitim ustanovama/institucijama u jedinicama lokalne samouprave.

1.2 Stavovi međunarodnih organizacija o podršci institucija ženama u toku i nakon nesreće ili katastrofe

U momentima katastrofe i odmah nakon, po mišljenju međunarodnih organizacija koje su popunile upitnik, žene su podjednako kao muškarci bile aktivne sudionice u pružanju podrške, pomoći, sanaciji štete i to u okviru organizacija i aktivnosti koje su provodile samoinicijativno ili

kao članice bilo koje formalne i neformalne grupe (npr. čišćenje, zaštita kuća od vode, čišćenje javnih površina, kuća, pružanje prve pomoći ugroženima, sakupljanje higijenskih i prehrambenih artikala, pružanje humanitarne pomoći i dr.).

Također, u momentima i odmah nakon poplava, organizacije koje su popunile upitnik, smatraju da su žene bile podjednako zastupljene, pa čak i više nego muškarci u nekim slučajevima, kao aktivne sudionice u pružanju podrške, pomoći, sanacije štete i to kao zaposlenice institucija koje su zadužene za pružanje podrške (medicinske radnice, novinarki, zaposlenice službe za radiološko-hemijsko-biološku zaštitu, vatrogasaca, službe za spašavanje iz ruševina, službe za spašavanje sa visina, službe za spašavanje na vodi i pod vodom itd.).

U pogledu zastupljenosti žena kao aktivnih sudionica u pružanju podrške, pomoći, sanaciji štete, te kao kreatorki politika, strategija, akcionih planova, učešća u radu upravnih odbora, radnih timova unutar državnih institucija koje se bave zaštitom i spašavanjem i smanjenjem rizika od katastrofa (npr. Fond za pomoć nastradalim područjima FBiH, Fond za zaštitu okoliša FBiH, Ministarstvo za prostorno uređenja FBiH) njihovo mišljenje je drugačije i smatraju da žene jesu zastupljene na pozicijama moći ali ne u dovoljnoj mjeri i ne kao muškarci tako da ženska perspektiva nije u dovoljnoj mjeri uključena.

1.3 Stavovi međunarodnih organizacija o suradnji sa nevladinim i vladinim sektorom u toku i nakon katastrofe

Međunarodne organizacije smatraju da imaju zadovoljavajuću ili odličnu suradnju sa nevladinim organizacijama koje se bave pitanjima žena, a jedan predstavnik međunarodne organizacije je naveo:

„Generalno, saradnja sa nevladinim organizacijama koje se bave pitanjima žena je dobra i uvijek postoji prostor za unapređenje. Potrebno je više pažnje usmjeriti na kompletan proces uključivanja žena u sve sfere života, od planiranja aktivnosti, politika, strategija, zapošljavanja pa sve do implementacije spomenutih procesa na svim nivoima, od najnižeg lokalnog do najvišeg državnog nivoa.“

Međunarodne organizacije koje su popunile upitnik navode da je za suradnju sa institucijama koje se bave pitanjima zaštite i spašavanja i smanjenja rizika od katastrofa potrebna dodatna edukacija

i obavezna obuka u školama, univerzitetima, institucijama, organizacijama i firmama kako bi se stvorila afirmativna klima za suradnju.

1.4 Zaključak

Međunarodne organizacije su pružale ogromnu pomoć i podršku u skoro svim jedinicama lokalne samouprave koje su bile zahvaćene poplavama kroz različite programe, bez obzira da li se radi o pružanju finansijske podrške institucijama, nevladinim organizacijama ili u vidu direktne podrške korisnicima/ama koji su bili/e u stanju potrebe. Međutim, do pojave poplava je postojalo vrlo malo dokumenata o postupanju u slučaju nesreća ili katastrofa, a i oni dokumenti su korišteni su samo površno tretirali pitanje reagovanja u kriznim i vanrednim situacijama nisu uključivali rodno senzitivni pristup.

Odgovor međunarodnih organizacija, kao i drugih institucija i organizacija je da bio se prvo pruži osnovna humanitarna pomoć na ugroženim područjima tako da se nije na strateški način pružala rodno senzitivna podrška. Planiranje i izvještavanje o pružanju pomoći treba se provoditi sa posebnim fokusom na rodno razvrstane podatke.

Jako je važno da međunarodne organizacije transparentno razmjenjuju iskustva, znanja i naučene lekcije, kao i komuniciraju i dogovaraju se oko raspodjele odgovornosti, izrađuju i usaglašavaju zajedničke planove, strategije, provode i koriste rezultate istraživanja nevladinih organizacija i institucija.

2. Stavovi nevladinih organizacija o integraciji rodne perspektive u zaštitu i spašavanje i smanjenje rizika od katastrofa u Federaciji BiH

Za prikupljanje informacija o stavovima, angažmanima i viđenjima nevladinih organizacija po pitanju uvođenja rodne ravnopravnosti u djelokrug rada institucija zaštite i spašavanja u BiH kreiran je upitnik koji je upućen u odabrane jedinice lokalne samouprave u kojima su provedeni projekti podrške marginalizovanim grupama u kontekstu zaštite i spašavanja i smanjenja rizika od katastrofa u 2014. godini. Odgovori nevladinih organizacija se odnose na regije: *Sarajevo, Pašini Konak - Zavidovići, Maglaj, Goražde i Tuzla*. Kroz analizu odgovora na upitnik nevladine organizacije su prepoznale da su žene bile suočene sa različitim izazovima tokom poplava. Poseban naglasak se može staviti na otežanu komunikaciju, neprepoznavanje potreba i uloge žena u nesrećama i katastrofama, zaštiti i spašavanju, materijalnim gubicima, uključenosti žena

prije, tokom i nakon nesreće ili katastrofe, izloženosti žena nasilju, pa čak postojanje rizika od trgovine ženama. Nevladine organizacije su prepoznale postojanje višestruke marginalizacije određenih grupa žena. Npr. Romkinjama je uskraćivana pomoć, pod izgovorom da je uloga državnih institucija da „nadoknađuje štetu na vlasništvu“ tako da su zahtjevi ljudi koji „ionako nisu ništa imali“ stavljani po strani.

Većina organizacija su navele da su im se žene obraćale sa zahtjevima i upitima za pružanje humanitarne pomoći koja uključuje higijenske potrepštine koje su namijenjene isključivo ženama. Žene nisu imale informacije i nisu bile obaviještene o pravima koje imaju u toku poplava, pa su često obraćale nevladinim organizacijama za pružanje informacija o finansijskoj naknadi za obnovu poplavljenih domova. Žene su se također često obraćale sa zahtjevima za pružanje psihološke pomoći.

Tokom poplava su posebno bile ugrožene žene povratnice, samohrane majke u ruralnim predjelima, žene sa invaliditetom, nezaposlene žene, žene koje su preživjele ratnu torturu i nasilje, jer nisu imale podršku vidljivu u vidu informisanja, pružanja fizičke i materijalne pomoći itd. Organ uprave jedinice lokalne samouprave je pružao podršku ženama ali ta podrška nije bila organizovana, tj. bila je vezana za službenike u organu uprave koji su samostalno odlučivali kome će i na koji način će pomoći.

Nevladine organizacije su odgovorima na upitnik navele da su u njihovim jedinicama lokalne samouprave postojali programi za pružanje podrške ženama koje su bile zahvaćene poplavama, ali uglavnom u organizaciji nevladinih organizacija i donatora, a ne u organizaciji lokalnih vlasti. Sljedeći programi su se provodili: kampanja Žena za ženu koja je podrazumijevala podjelu higijenski paketa za žene; Program SOS Dječjih sela (Sigurna mjesta za djecu/Program jačanja porodica), u okviru kojeg se u svakodnevnom kontaktu sa porodicama (pretežno ženama) obavljalo individualno-stručno savjetovanje u cilju suzbijanja kriza i trauma koje su pretrpjele tokom poplava 2014.godine. Sve žene kojima je pruženo individualno-stručno savjetovanje navode da su imale mogućnost da posjete njihove nevladine organizacije za pomoć i podršku.

Također se navodi da su postojale neformalne grupe koje su pružale pomoć, ne striktno ženama, već cjelokupnoj porodici u hrani, higijenskim sredstvima, odjeći, obući pa i u privremenom smještaju kao i pomoć u čišćenju stambenih objekata. Većina organizacije nije imala informacije u kojim su situacijama žene bile zanemarene od strane institucija u toku prirodne katastrofe, a one koje su imale informacije navodile su da je bila zanemarena rodna dimenzija, da su žene

posmatrane samo kao žrtve, a ne kao aktivne i ravnopravne sudionice, izostajala je materijalna podrška i razumijevanje za odvojeno zbrinjavanje žena i djevojčica i njihovih porodica.

2.1. Stavovi nevladinih organizacija o podršci institucija ženama u toku i nakon poplava

Na pitanje o pružanju podrške ženama u zaštiti, spašavanju i smanjenju rizika od katastrofa odgovorilo je 5 nevladinih organizacija. Dvije organizacije su ocijenile da institucije nisu pružale podršku ženama u toku i nakon poplava, dvije organizacije su navele da je bilo nedovoljno posvećenosti institucija u pružanju podrške ženama u toku i nakon poplava, dok je jedna organizacija navela da je opština pružila apsolutnu podršku ženama u toku i nakon poplava. Sve nevladine organizacije su ocijenile da Centar je za socijalni rad u njihovim opštinama bio nedovoljno posvećen pružanju podrške ženama.

Tri nevladine organizacije su ocijenile da ustanove zdravstvene zaštite u mjestima gdje nevladine organizacije djeluju, nisu bile dovoljno posvećene pružanju podrške ženama u toku i nakon poplava. Jedna je navela da je bilo nekoliko slučajeva gdje je posebna zdravstvena zaštita bila pružena ženama, a jedna nevladina organizacija smatra da je zdravstvena ustanova pružila apsolutnu podršku ženama u toku i nakon poplava.

Pozitivno je viđenje nevladinih organizacija o radu civilne zaštite u mjestima u kojima djeluju (Služba za radiološko-hemijsko-biološku zaštitu, Vatrogasci, Služba za spašavanje iz ruševina, Služba za spašavanje sa visina, Služba za spašavanje na vodi i pod vodom itd.) po pitanju pružanja podrške ženama u zaštiti, spašavanju i smanjenju rizika od katastrofa. Većina ih je odgovorila da je civilna zaštita pružila veliku podršku ženama, dok samo jedna organizacija smatra da je bilo nedovoljno posvećenosti u pružanju podrške ženama u toku i nakon poplava.

2.2. Stavovi nevladinih organizacija o obnovi i razvoju infrastrukture nakon katastrofe

U svojim odgovorima na upitnik četiri nevladine organizacije su ocijenile obnovu i razvoj infrastrukture nezadovoljavajuće, jer još uvijek nisu obnovljeni svi stambeni objekti, dok je jedna nevladina organizacija ocijenila obnovu i razvoj infrastrukture kao relativno dobru, jer smatra da su brzo obnovljeni stambeni objekti. Tri nevladine organizacije smatraju da proces obnove stambenih objekata nakon poplava nije uključivao rodno senzitivan pristup, dok dvije nevladine organizacije navele da nemaju informaciju o tome.

Obnovu infrastrukture nakon poplava koja se odnosi na prevoz, obnovu vodosnabdijavanja, struje, komunalija i pristupa različitim institucijama, tri nevladine organizacije su ocijenile kao nezadovoljavajuće, dok su dvije nevladine organizacije ocijenile da je obnova infrastrukture

relativno dobro provedena u jedinicama lokalne samouprave u kojima djeluju te nevladine organizacije, jer su ubrzo nakon poplava obnovljene ceste, gradsko osvjjetljenje i uspostavljen je javni prevoz. Sve nevladine organizacije su navele da je pristup internet uslugama osiguran jako brzo nakon poplava ali se treba uzeti u obzir da su te usluge u nadležnosti privatnih i poluprivatnih kompanija.

2.3. Stavovi nevladinih organizacijama o propisima/politikama/akcionim planovima na lokalnom novu i ženskim pravima

Većina nevladinih organizacija koje su popunile upitnike smatraju da postojeći zakoni, politike i aktivnosti na lokalnom nivou ne osiguravaju adekvatan položaj žena u nesrećama i katastrofama.

UŽ Pašinke, Pašin Konak , Zavidovići je naglasila da:

„Postojeći zakoni/politike ne odgovaraju potrebama žena! U 21 vijeku još uvijek na žalost nemamo redovnu i pitku vodu u lokalnoj zajednici, ništa se ne poduzima za rekonstrukciju postojećeg vodovoda već dugi niz godina. Putna komunikacija je vrlo loša u udaljenim naseljima gdje imamo majke, trudnice, bolesnice, pa čak i cijele porodice da se sele baš zbog ovih problema i onda dolazimo do problema da se u školu upisuje samo 20 učenika jedne generacije itd.“

Većina nevladinih organizacije smatra da lokalne institucije ne realizuju programe za unapređenje položaja žena koje su bile zahvaćena nesrećama i katastrofama dok je nekoliko nevladinih organizacija navelo da nisu upoznate da li je bilo projekata koji bi integrirali rodni aspekt u strateško planiranje razvojnih ciljeva jedinica lokalne samouprave. Nevladine organizacije smatraju da lokalne vlasti prilikom osmišljavanja projekata/programa/aktivnosti, ne vode računa o uključivanju žena koje su bile zahvaćene nesrećama i katastrofama ili ako to rade, rade samo u cilju ispunjavanja forme.

Po mišljenju nevladinih organizacija, žene iz zajednice koje su bile zahvaćene poplavama nisu posebno bile konsultovane pri izradi različitih dokumenata, planova rada, projekata koji se tiču sanacije, sprječavanja nesreća i katastrofa.

2.4 Stavovi nevladinih organizacijama o zastupljenosti žena u pružanju podrške tokom i nakon poplava

Tri nevladine organizacije su navele da su žene podjednako kao i muškarci bile aktivne sudionice tokom i poslije poplava u pružanju podrške, pomoći, sanacije štete u organizacijama i aktivnostima koje su provodile samoinicijativno ili kao članice formalne i neformalne grupe (npr. čišćenje, zaštita kuća od vode, čišćenje javnih površina, kuća, pružanje prve pomoći ugroženima, skupljanje higijenskih i prehrambenih artikala, pružanje humanitarne pomoći i dr.). Dvije nevladine organizacije su navele da su žene bile u velikoj mjeri zastupljene (više nego muškarci) tokom pružanja podrške, pomoći i sanacija štete nakon poplava.

Dvije nevladine organizacije su navele da žene nisu bile aktivne sudionice u pružanju podrške, pomoći, sanacije štete kao zaposlenice institucija koje su zadužene za pružanje podrške (medicinske radnice, novinarki, različite spasilačke službe itd.). Dvije nevladine organizacije smatraju da su žene kao zaposlenice u lokalnim institucijama bile u jednakoj mjeri kao i muškarci bile aktivne sudionice u pružanju podrške, pomoći i sanaciji štete. Jedna nevladina organizacija smatra da su žene zaposlenice u institucijama bile više zastupljene nego muškarci u pružanju podrške, pomoći i sanaciji štete.

Većina nevladinih organizacija (4 nevladine organizacije) koje su popunile upitnik se slažu da žene nisu bile zastupljene u procesima kreiranja politika, strategija, akcionih planova, radu upravnih odbora, radnih timova unutar institucija koje se bave zaštitom i spašavanjem i smanjenjem rizika od katastrofa (npr. Fond za pomoć nastradalim područjima FBiH, Fond za zaštitu okoliša FBiH, Ministarstvo za prostorno planiranje FBiH), dok je samo jedna nevladina organizacijaavela da su žene bile jednako zastupljene u kreiranju javnih politika.

2.5 Preporuke nevladinih organizacija za integraciju rodne perspektive u oblast zaštite i spašavanja

Nevladine organizacije smatraju da je važno da se obrati pažnja na integraciju rodne perspektive u svim procesima, pa tako i u kontekstu zaštite i spašavanja nesreća i katastrofa. Tokom istraživanja su istaknute sljedeće preporuke:

- Važno je definisati mjere i strateške pravce djelovanja koje će učiniti žene i muškarce ravnopravnim.

- Potrebno je odvojeno izmjeriti uticaje nesreća i katastrofa na žene i muškarce i u skladu s time planirati budžete, te uključiti žene u tijela zaštite i spašavanja kako bi se njihove potrebe i problemi efikasnije prepoznali.
- Ohrabriti žene za uključivanje u zaštitu i spašavanje – kroz edukacije i projekte vratiti samopouzdanje i važnost sudjelovanja u radu šire lokalne zajednice i na taj način doprinijeti poboljšanju uslova života po mjeri svih.
- Osigurati prostor za djelovanje žena koje žele raditi i davati svoj doprinos u oblasti zaštiti i spašavanja.
- Prilagoditi postojeće politike i strategije potrebama žena iz zajednice a posebno marginaliziranim grupama.

2.6 Zaključci

Nevladine organizacije su učestvovala u programima podrške ženama u toku i nakon poplava. Nevladine organizacije, posebno organizacije čiji su fokus djelovanja ženska prava, su imale direktnog kontakta sa svojim korisnicama koje su im se obraćale sa zahtjevima i upitima za vrijeme poplava u pogledu pružanja humanitarne pomoći koja uključuje higijenske potrepštine namijenjene isključivo ženama, molbama za osiguravanje finansijske naknade za obnovu poplavljenih područja, pružanje pravnih savjeta i psihološke podrške.

Ono što su nevladine organizacije prepoznale kao veliki problem jeste netransparentnost rada lokalnih institucija, tako da žene nisu imale informacije i nisu bile obaviještene o pravima koje one imaju u toku poplava. Prepoznato je da su žene bile suočene sa mnogim problemima, a posebno su bile ugrožene marginalizovane grupe žena. Marginalizovane grupe žena su imale podršku i pomoć od strane nevladinih organizacija i donatora, ali ne od strane lokalnih vlasti.

Nevladina organizacija koje su popunile upitnik po pitanju podrške institucija u toku i nakon poplava 2014. godine istakle su da institucije nisu pružale svu potrebnu pomoć, posebno kada se radi o centrima za socijalni rad. Ustanove zdravstvene zaštite uglavnom nisu pružale podršku ženama, ali su ipak u većoj mjeri pomogle više nego centri za socijalni rad. Pozitivno su ocijenili rad ustanova civilne zaštite u pružanju podrške ženama u zaštiti, spašavanju i smanjenju rizika od katastrofa.

Nevladine organizacije su ocijenile da je djelimično realizovana obnova i razvoj infrastrukture nakon poplava, ali da još uvijek nisu obnovljeni svi stambeni objekti (iako su u najvećoj mjeri

obnovljeni). Nezadovoljavajuća situacija je prisutna u pogledu obnove vodosnabdijevanja, struje, komunalija, cesta, gradskog osvjetljenja i gradskog saobraćaja.

Većina nevladinih organizacija koje su popunile upitnike smatraju da postojeći zakoni, politike i aktivnosti na lokalnom nivou ne odgovaraju i ne osiguravaju poboljšanje položaja žena koje su bile zahvaćene nesrećama i katastrofama, iako su se žene prve ne-formalno organizovale da pruže svu pomoć i podršku. Također, žene nisu bile i nisu učestvovalе u kreiranju politika, strategija, akcionih planova, radu upravnih odbora, radnih timova unutar institucija koje se bave zaštitom i spašavanjem i smanjenjem rizika od katastrofa.

3. Viđenje i stavovi centara za socijalni rad o integraciji rodne perspektive u zaštitu i spašavanje i smanjenje rizika od katastrofa

Isto kao i za ranije ciljne grupe kreiran je upitnik da bi se dobile informacije o stavovima, angažmanima i viđenjima centara za socijalni rad (u daljem tekstu: CSR) o važnosti uvođenja rodne ravnopravnosti u djelokrug rada institucija zaštite i spašavanja u BiH. Anketirano je 10 centara za socijalni rad (*Zenica, Doboj-Istok, Maglaj, Vareš, Orašje, Cazin, Gračanica, Brčko, Kalesija i Travnik*), od čega samo jedan ima institucionalne mehanizme koje se bave zaštitom i spašavanjem, dok nijedan ne realizuje programe koji unapređuju položaj žena u uvjetima nesreće ili katastrofe niti su im takvi programi poznati. Jedino je Centar za socijalni rad Maglaj dostavio odgovor u kojem navodi da posjeduje institucionalne mehanizme u uvjetima nesreće ili katastrofe ali su više generalnog karaktera bez posebnog fokusa na rodnu dimenziju. Od deset centara za socijalni rad, samo četiri posjeduju rodno senzitivne dokumente, brošure ili dr. rodno senzitivne politike za uvjete nesreće ili katastrofe. Na pitanje o zaštitnim mehanizmima i rodnoj osjetljivosti tokom nesreća i katastrofa neki od CRS su naveli:

JU Centar za socijalni rad, Orašje:

„Programi nisu striktno obuhvatili žene u toku i poslije nesreća i katastrofa, nego je obuhvaćeno kompletno stanovništvo“.

JU CSR Kalesija:

„Trenutno ne postoje zaštitni mehanizmi unutar CSR Kalesija. Nakon nesreće koja je zadesila stanovnike naše općine bilo je nekoliko edukacija o mjerama koje se trebaju poduzeti sa ciljem stvaranja uslova za pružanje zaštite i spašavanja i smanjenje rizika od katastrofa, ali trenutno ne postoji protokol o postupanju, niti uslovi za smanjenje rizika od katastrofa“.

„Određene mjere koje se poduzimaju imaju naznake rodne osjetljivosti, ali i dalje to nije dovoljno i potrebno je dodatno raditi na stvaranju preduslova za postupanja koja u sebi imaju kao bitnu odrednicu rodnu osjetljivost“.

Svih deset anketiranih CSR je slalo svoje uposlenike na teren tokom poplava na osnovu prijave ili obraćanja žena. Najčešće kategorije koje su im se obraćale su bile domaćice, socijalno ugrožene, neobrazovane i nezaposlene žene kojima je bila potrebna materijalna i ne-materijalna pomoć i podrška. CSR su pružali svoje usluge stručnog rada iz oblasti socijalne i dječje zaštite i u improviziranom smještaju.

Neki od CSR su naveli da su pružali podršku porodicama i stanovništvu u cjelini, bez posebnog osvrta na žene. CSR nisu upoznati da li je organ uprave jedinice lokalne samouprave provodio edukacije o pružanju pomoći u uvjetima nesreće ili katastrofe. Također im nije poznato da li su se te edukacije fokusirale na žene koje su pripadnice neke od marginalizovanih grupa žena (žene koje su preživjele nasilje u toku i nakon katastrofe, žene s invaliditetom, samohrane majke, socijalno ugrožene žene, itd.):

Većina CSR ne posjeduje rodno osjetljive statistike u uvjetima nesreće ili katastrofe, niti vodi statistike o ženama koje su izložene nasilju kao pripadnice marginalizovanih grupa (Romkinje i žene s invaliditetom) prije, tokom ili nakon takvog stanja. Od ukupnog broja odgovora samo četiri CSR vode evidencije i statistike nasilja nad ženama koji se desilo u uvjetima nesreće ili katastrofe.

JU Centar za socijalni rad, Travnik je naglasio:

„Rad na sprečavanju i zaštiti žrtava od nasilja u obitelji jedna je od iznimno važnih djelatnosti CZSR Travnik. Stoga, evidencija od broju prijava nasilja u obitelji postoji i vodi se kroz cijelu godinu, zajedno kroz suradnju sa drugim institucijama, osobito policijskom stanicom Travnik“.

Svih deset CSR koji su anketirani je ocijenilo svoj rad u pružanju podrške ženama u zaštiti i spašavanju i smanjenju rizika od katastrofa s fokusom na poplave 2014. godine nedovoljnim jer su bile zastupljene kroz mali broj ili nisu provodili aktivnosti.

CSR smatraju da je, u cilju poboljšanja položaja žena u oblasti zaštite i spašavanja i smanjenja rizika od katastrofa, nužno obezbijediti kadar, dodatnu edukaciju osoblja i finansijska sredstva, te sprovesti kompletnu procjenu rizika koja će poslužiti za izradu priručnika i standardnih operativnih procedura o postupanju u određenim situacijama i akcijskog plana za buduće djelovanje.

U tom smislu CSR navode:

JU Centar za socijalni rad, Orašje:

„Potrebno je donijeti sistemsko rješenje te obuhvatiti sve ranjive kategorije društva (djeca, stare osobe, invalidi, žene)“.

JU Centar za socijalni rad, Gačanica:

„Potrebno je uraditi kompletnu analizu, prikupiti podatke od nadležnih institucija. Na osnovu izvršene analize obezbijediti određeni plan i program za buduće djelovanje“.

Sedam CSR je u svojim odgovorima navelo da su žene bile zastupljene u momentima i nakon poplava u pružanju podrške, pomoći, sanaciji štete, gdje su samoinicijativno sprovodile aktivnosti kao uposlenice institucija. Kada je u pitanju involviranost u oblasti kreiranja politika, strategija, akcionih planova, radu upravnih odbora, radnih timova unutar institucija koje se bave zaštitom i spašavanjem i smanjenjem rizika od katastrofa pet smatra da žene nisu bile involvirane.

CSR su stava da je neophodna rodna integracija u uvjetima nesreće ili katastrofe, kao i da bi žene trebale biti podjednako zastupljene u tim procesima:

JU Centar za socijalni rad Zenica:

„Trebaju biti zagarantovana jednaka prava kako bi svi građani/ke imali/e iste mogućnosti“!

JU Centar za socijalni rad Kalesija:

„Značajno je raditi na podizanju svijesti o rodnoj ravnopravnosti generalno“.

JU Centar za socijalni rad Travnik:

„Rodna integracija, kao i rodna ravnopravnost, je važna za napredak svakog društva, pa tako i našeg. Na polju integracije rodne perspektivne potrebno je dodatno promovirati ideju iste, kao i djelovati u smjeru edukacije, kako stanovništva općenito, tako i profesionalaca koji djeluju u ovom polju – u zaštiti i spašavanju“.

3.1. Zaključak

Analiza dobijenih odgovora pokazala je da većina CSR ne provodi institucionalne rodno osjetljive programe koji prepoznaju potrebe i uloge žena i unapređuju njihov položaj u uvjetima nesreće ili katastrofe. S druge strane, većina njih ne vodi rodne statistike koje su osobito značajne da bi se shvatili svi problemi žena i pripadnica marginalizovanih grupa. Pohvalno je da su CSR svjesni važnosti uvođenja rodne dimenzije u ovu oblast.

S druge strane, treba istaći činjenicu da su pripadnici/e svih CSR izlazili/e na teren tokom poplava 2014. godine, kao i da postoji stepen povjerenje žena koje su im se obraćale sa zahtjevima iz oblasti statusnog prava nakon poplava 2014. godine. Većina CSR smatra da žene nisu bile aktivne sudionice u procesima sanacije, pružanja podrške i pomoći, niti su aktivno učestvovala u kreiranju politika u navedenoj oblasti. Stoga, shvataju da je za početak nužno sprovesti dubinsku analizu stanja, kako bi se kreirao akcioni plan za buduće djelovanje na polju integracije rodne dimenzije u uvjetima nesreće ili katastrofe.

4. Viđenje i stavovi organa uprave jedinica lokalne samouprave o integraciji rodne perspektive u zaštiti i spašavanju i smanjenju rizika od katastrofa

Istraživačice Fondacije Cure sačinile su upitnik da bi dobile informacije o stavovima, angažmanima i viđenjima organa uprave odabranih jedinica lokalne samouprave o pitanjima uvođenja rodne ravnopravnosti u djelokrug rada institucija zaštite i spašavanja u BiH. Svi organi uprave koji su odgovorili na upitnik (*Tuzla, Tešanj, Vareš, Kakanj, Žepče i Doboj*) su istakli da imaju formiranu institucionalnu strukturu koja se bave zaštitom i spašavanjem u uvjetima nesreće ili katastrofa odgovarajuće dokumente koji uređuju ovu oblast: Odluku o organiziranju i funkcioniranju zaštite i spašavanja ljudi i materijalnih dobara od prirodnih i drugih nesreća, Procjenu ugroženosti od prirodnih i drugih nesreća, Program razvoja zaštite i spašavanja ljudi i materijalnih dobara od prirodnih i drugih nesreća i Plan zaštite i spašavanja od prirodnih i drugih nesreća. Institucionalna struktura, u skladu sa propisima, obuhvata sljedeća tijela: Općinska služba civilne zaštite (OS CZ), Općinski štab civilne zaštite (OŠ CZ) i Službe zaštite i spašavanja. Rodna dimenzija institucionalnih mehanizama podrazumijeva inkorporiranje rodni aspekata kroz garanciju i poštivanje rodne ravnopravnosti u svim javnim politikama i praksi općinskih organa vlasti. Od sedam anketiranih jedinica lokalne samouprave, samo dvije ne posjeduju rodnu dimenziju institucionalnih mehanizama, dok ostali pored ugrađene rodne dimenzije stavljaju fokus i na marginalizovane grupe žena.

Od sedam jedinica lokalne samouprave četiri posmatraju rodni aspekt kroz generalni pristup u kojem nema specifičnog fokusa na žene i muškarce.

Opština Doboj Istok

„Kada su u pitanju, propisi Općina Doboj Istok ima donesenu sve neophodne dokumente za rad u oblasti zaštite i spašavanja, kao što su Procjena ugroženosti od prirodnih i drugih nesreća, Plan zaštite i spašavanja i dr. gdje se izričito ne spominju žene kao posebna kategorija već se u skladu sa dosadašnjom praksom spominju sve kategorije stanovništva ravnopravno.“-

Svih sedam anketiranih jedinica lokalne samouprave, u svojim odgovorima, navodi da zakoni, programi, planovi i politike ne tretiraju rodnu dimenziju u uvjetima nesreće ili katastrofe. Nijedna od anketiranih jedinica lokalne samouprave ne navodi da se realizuju programi koji tretiraju potrebe i uloge žena i unaprjeđuju njihov položaju uvjetima nesreće ili katastrofe, niti su im takvi programi poznati. Samo jedna posjeduje rodno senzitivne statistike u izvještajima nakon poplava

2014. godine. Šest jedinica lokalne samouprave navode da su im se žene obraćale sa zahtjevima u uvjetima nesreće ili katastrofe, a samo jedna navodi da nije imala zahtjeva. Zahtjevi su se većinom odnosili na socijalne i egzistencijalne probleme žena, kao probleme stambenog zbrinjavanja i sanaciju nastalih šteta. Od pet jedinica lokalne samouprave koje nisu imale programe podrške i pomoći ženama tokom poplava 2014. godine, samo jedna navodi da je postojao program koji je tretirao dugoročno nezaposlene kategorije stanovništva.

Općina Vareš

„U okviru UNDP programa podrške zapošljavanju kroz javne radove za dugoročno nezaposlene i socijalno ugrožene kategorije stanovništva uz podršku Projekta „Lokalni integrisani razvoj“ u 2018. godini, za projektni prijedlog: „Grad ugodnog i sigurnog življenja“, bilo je zaposleno devet žena“ -

Pri osmišljavanju projekata, programa i aktivnosti stavovi organa uprave jedinica lokalne samouprave su bili različiti - od involviranja do potpunog zanemarivanja ženske perspektive. Pet jedinica lokalne samouprave nije upoznato da li su žene ikada bile konsultovane prilikom izrade dokumenata i projekata, jedna navodi da žene nisu nikako konsultovane, a samo jedna jedinica lokalne samouprave da jesu.

Pet jedinica lokalne samouprave je navelo da su pružale podršku ženama u zaštiti i spašavanju osobito za vrijeme poplava 2014. godine, a jedna smatra da je bila nedovoljna posvećenosti organa uprave ovom problemu.

Tri jedinice lokalne samouprave ocjenjuju zadovoljavajućim rad civilne zaštite, te da je bilo nekoliko aktivnosti na pružanja podrške ženama u zaštiti i spašavanju i smanjenju rizika od katastrofa. Tri jedinice lokalne samouprave su ocijenile to stanje kao dobro, a samo jedna da je loše ili nedovoljno.

Pet jedinica lokalne samouprave relativno dobro ocjenjuje, a dvije odlično ocjenjuju proces oporavka nakon poplave, uključujući infrastrukturu i obnovu stambenih objekata od strane institucija na lokalnom/entitetskom/državnom nivou.

Na pitanje da li su jedinice lokalne samouprave prilikom adaptacije stambenih objekata imale rodno senzitivni pristup, osobito prema marginalizovanim grupama, tri jedinice lokalne samouprave smatraju da jesu, jedna da nisu, dok tri navode da im to nije poznato. U pogledu oporavka prevoza i pristupa ustanovama nakon poplava, šest jedinica lokalne samouprave smatra da je dobro a jedna da je odlično. Sve jedinice lokalne samouprave su naglasile da je

odlično postignuta obnova struje, vode i drugih komunalija nakon poplava 2014. godine. Pokrivenost mrežom i internetom je ocijenjeno kao relativno dobro, dok jedna je navodi da su postignuti odlični rezultati. Svih sedam navodi da su u njihovim jedinicama lokalne samouprave bili implementirani projekti/aktivnosti iz Fonda za pomoć nastradalim područjima u FBiH.

Na pitanje da li su ti projekti tretirali žene kao posebnu kategoriju, pet jedinica lokalne samouprave nije upoznato s tim, dok dvije ističu da nisu. Samo jedna navodi da su implementirani strateški ciljevi Fonda za zaštitu okoliša, dok šest nema te informacije. Čak šest jedinica lokalne samouprave smatra da su žene bile aktivne sudionice podjednako kao i muškarci tokom oporavka od posljedica poplava 2014. godine dok samo jedna smatra da nisu.

Četiri jedinice lokalne samouprave navode da su žene bile uključene isto kao i muškarci u izradu politika, strategija, akcionih planova, u rad upravnih odbora, radnih timova unutar institucija koje se bave zaštitom i spašavanjem i smanjenjem rizika od katastrofa, dok tri smatraju da nisu. Sve jedinice lokalne samouprave smatraju da je saradnja sa nevladinim organizacijama dobra, ali da postoji mnogo prostora za poboljšanje. Također smatraju da je za integraciju rodne perspektive u procese zaštite i spašavanja, treba raditi na jačanju partnerstava, kao i angažovanju cjelokupnog društva. Osobito navode da je važno uključiti sve ljudske resurse i raditi na podizanju svijesti o ličnoj zaštiti i samozaštiti kroz razne obuke. Dodatno navode da je uz sve to važno raditi na izmjenama zakonskih odredaba u navedenoj oblasti:

Opština Kakanj, Služba civilne zaštite:

„Veoma važno je uključiti sve raspoložive ljudske resurse u sistem zaštite i spašavanja kroz različite modalitete aktivizma žena, a naročito kroz raznovrsne obuke i edukacije radi podizanja svijesti o ličnoj zaštiti i samozaštiti, kolektivnoj zaštiti i u konačnici podizanju otpornosti društvene zajednice u odnosu na različite oblike akcidenata i negativnih događanja koji mogu uticati na ugrožavanje života i zdravlja građana, nastanak različitih oblika štete kao i drugim oblicima aktivizmi na otklanjanju i smanjenju mogućih uzroka negativnog uticaja na kvalitet života građana“.

4.1. Zaključak

Analiza dobijenih odgovora kroz upitnik pokazala je da veći broj jedinica lokalne samouprave ima formiranu institucionalnu strukturu koja se bave zaštitom i spašavanjem u uvjetima nesreće ili katastrofe, kao i odgovarajuće dokumente koji uređuju ovu oblast. Ipak, većina jedinica lokalne samouprave posmatra rodni aspekt kroz generalni pristup u kojem nema specifičnog fokusa na

žene i muškarce. Organi uprave jedinica lokalne samouprave imaju zabilježene slučajeve obraćanja žena s raznim zahtjevima u uvjetima nesreća ili katastrofa, ali je činjenica je da programi nisu rodno orijentisani, kao i da ne postoje rodno senzitivne statistike. Za integraciju rodne perspektive u procese zaštite i spašavanja, treba raditi na jačanju partnerstava, kao i angažovanju cjelokupnog društva.

Važno je uključiti sve ljudske resurse i raditi na podizanju svijesti o rodnoj dimenziji u zaštiti i samozaštiti kroz razne obuke za uposlenike/ce organa uprave jedinica lokalne samouprave. Bilo bi nužno jačati saradnju između organizacija civilnog društva osobito ženskih organizacija i organa uprave jedinica lokalne samouprave u samom procesu zagovaranja i lobiranja za integraciju rodne dimenzije u sve strateške dokumente organa javne uprave. To će u budućnosti osigurati da u uvjetima nesreće ili katastrofe postoji rodno i profesionalni orijentisan pristup institucije ka ovoj tematici, kao i pružanje adekvatne podrške osobito ženama i pripadnicama marginalizovanih grupa.

5. Viđenje i stavovi službi civilne zaštite o integraciji rodne perspektive u zaštitu i spašavanje i smanjenje rizika od katastrofa

Kao za ostale oblasti, istraživačice Fondacije Cure uputile su upitnik i službama civilne zaštite u 9 jedinice lokalne samouprave: *Kakanj, Maglaj, Srebrenik, Velika Kladuša, Gradačac, Odžak, Čelić, Tešanj i Foča-Ustikolina*. Sve službe, osim Velika Kladuša, su potvrdile da raspolažu sa propisanim strukturama i planskom dokumentacijom. Njih šest je potvrdilo da planska dokumentacija naglašava žene kao posebnu kategoriju i da se obraća pažnja na druge marginalizovane grupe kao što su žene s invaliditetom, samohrane majke, žene koje proživljavaju nasilje, majke djece s invaliditetom, Romkinje i druge nacionalne manjine, nezaposlene žene i dr.). Ostali odgovori su bili negativni ili suzdržani, kao npr.:

Služba civilne zaštite Općine Foča FBiH (Ustikolina):

„U organizaciji mjera zaštite i spašavanja ne favorizuju se navedene skupine, već se sve mjere operativno provode u zavisnosti od stepena ugroženosti i rizika koji postoji u datoj situaciji. Zaštita života i zdravlja je prvi prioritet i ova aktivnost ne zavisi od spola, etničke, vjerske, političke ili neke druge pripadnosti“.

Kada su u pitanju dokumenti koji opisuju kako reagovati u slučaju nesreće ili katastrofe, službe civilne zaštite navode da planovi zaštite i spašavanja ljudi i materijalnih dobara od prirodnih i drugih nesreća podjednako tretiraju sve građane. Također su naveli Program razvoja zaštite i spašavanja, Procjenu ugroženosti od prirodnih i drugih nesreća i Plan zaštite od prirodnih i drugih nesreća.

Metodologije za izradu ovih planskih dokumenata ne prepoznaju razliku po spolu nego se svi tretiraju kao građani što se prepušta osjetljivosti svakog člana općinskog štaba civilne zaštite na ranjive kategorije. Naglašava se potreba poboljšanja koordinacije sa različitim ustanovama koje se bave problemima ranjivih kategorija. U nastavku predstavljamo tabelu u kojoj su prikazani prikupljeni odgovori iz kojih omjer uposlenih u službama civilne zaštite po spolnoj strukturi:⁴

⁴ Polja koja su prazna označavaju da uposleni/e u službama civilne zaštite nisu znali navesti tačan omjer zaposlenih muškaraca i žena, te se u koloni „napomena“ nalaze njihovi odgovori na pitanje u broju uposlenih po spolnoj strukturi.

Tabela 1 - Spolna struktura uposlenih u službama civilne zaštite

Služba civilne zaštite:	Zaposleni muškarci	Zaposlene žene	Napomena
Kakanj	70	62	U Službi civilne zaštite Općine Kakanj trenutno je u stalnom radnom odnosu jedna uposlenica, a u ostalim strukturama šireg spektra sistema zaštite i spašavanja. Npr. Službe CZ pri pravnim licima, Crveni križ, volonteri i učešće žena u omjeru 20%-40%.
Maglaj	-	-	U općinskoj administraciji rade 74 osobe, spolno gledano žene su zastupljenije.
Tešanj	18	4	Pripravnice uglavnom u službi CZ-a, a u Opštinskom štabu jedna žena.
Tuzla	-	-	Pomoćnik gradonačelnika za civilnu zaštitu i stručni saradnik za rad u mjesnim zajednicama
Srebrenik	-	-	
Velika Kladuša	-	-	U Službi za civilnu zaštitu nema zaposlenih žena, dok je u organu uprave u odnosu na ukupan broj zaposlenih cca 55 % žena.
Vareš	-	-	Deset osoba u Službama zaštite i spašavanja.
Gradačac	-	-	U Službi civilne zaštite od predviđenih 19 radnih mjesta (5 civilna zaštita i 14 vatrogasci) trenutna popunjenost je 3 + 7 i svi su muškarci. Gradski štab civilne zaštite (koga sačinjavaju Gradonačelnik, pomoćnici Gradonačelnika i direktori javnih preduzeća i ustanova trenutno je jedan član žena (Direktor JZU Dom zdravlja) a svi ostali su muškarci.
Foča-Ustikolina	-	-	Ako mislite na organizovane strukture civilne zaštite zbog specifičnosti i težine pojedinih poslova žene nisu angažovane u istim, već su ove strukture popunjene isključivo muškim spolom.
Odžak	26	28	
Čelić	25	21	
Žepče			Jedna stalna uposlenica u Službi za civilnu zaštitu i vatrogasna postrojba, te dvije članice Općinskog stožera civilne zaštite.
Doboj Istok			U OSCZ-e Doboj Istok trenutno rade dva lica, a ukupno je raspoređeno pet lica od čega su četiri muškarca i jedna žena.

Svi ispitanici/e su potvrdili da ne posjeduju, niti da su sačinjeni izvještaje o pružanju zaštite i spašavanja sa posebnim fokusom na rodno senzitivne statistike (broj poginulih žena, broj povrijeđenih žena, broj žena koje su ostale bez struje, vode, oštećenja stambenih objekata, posebna kategorija žena koje su preživjele rodno zasnovano nasilje u toku katastrofe).

Također ističu da nisu imali nikakav vid edukacije o tome kako pružiti podršku ženama u toku i odmah nakon nesreće ili katastrofe, sa posebnim fokusom na višestruko marginalizovane grupe žena: žene koje su preživjele nasilje u toku i nakon katastrofe, žene s invaliditetom, samohrane majke, socijalno ugrožene žene i druge.

Nisu upoznati o tome da li su postojali programi koji su pružali podršku i pomoć ženama (formalno ili neformalno) koje su bile zahvaćene poplavama 2014. Predstavnicima ustanova civilne zaštite nije poznato da li postojeći zakoni, politike, planovi, programi, strategije i aktivnosti na kantonalnom/lokalnom nivou tretiraju položaj i prava žena koje su bile zahvaćene nesrećama ili katastrofama i da li odgovaraju problemima i potrebama žena, kao ni da li takvi programi uopće postoje. Također su naveli da aktivno učestvuju u terenskom radu i tokom poplava su bili angažirani pružajući direktnu pomoć građanima i građankama. Istakli su da su im se tokom poplava žene obraćale za pomoć sa zahtjevima koji su se odnosili na njihovu porodicu, tražeći potrebe u obliku higijene, hrane, ogrjeva i slično. Važno je istaći da službe civilne zaštite nemaju statistike o broju žena koje su prijavile nasilje, broj umrlih i ranjenih žena (osim jednog evidentiranog slučaja), broj žena koje su se nalazile u stanju potrebe za fizičkom podrškom (dojilje, trudnice, porodilje), broj žena koje su sa invaliditetom a kojima se pružala pomoć tokom poplava 2014.godine, ni da li se takvim osobama uopšte pružila adekvatna pomoć.

Svih devet ispitanika su zadovoljavajuće ocijenili rad civilne zaštite u segmentu pružanja podrške ženama u zaštiti i spašavanju i smanjenju od rizika od katastrofa sa fokusom na poplave 2014., osim jednog odgovora u kojem se ističe nedovoljna posvećenost u pružanju podrške ženama u toku i nakon nesreća ili katastrofa. Naveli su da bi bilo potrebno unaprijediti određene segmente

u svrhu poboljšanja položaja žena s ciljem zaštite spašavanja i smanjenja rizika od katastrofa navodeći da su potrebni sljedeći kapaciteti:

Općina Kakanj/Služba civilne zaštite:

„Potrebno je naročito ojačati svijest ljudi o značaju i načinima lične zaštite i samozaštite kao i kolektivne zaštite i načinima smanjenja rizika od katastrofa, naročito kroz edukacije svih uposlenih i drugih ciljnih i ranjivih grupacija a ne samo žena, sa posebnim osvrtom na grupaciju žena kao posebno značajnog segmenta u okviru sistema zaštite i spašavanja“.

Općina Velika Kladuša:

„Radno angažovanje žena i formiranju službi zaštite i spašavanja u kojima bi bile uključene i žene“ -

Općina Foča- Ustikolina/Služba civilne zaštite:

„Općina Foča Ustikolina, a samim tim i služba civilne zaštite nema dovoljno finansijskih sredstava, a bez tih sredstava nije moguće izvršiti unapređenje postojećeg stanja, a sa druge strane ni finansirati neophodne preventivne mjere koje umanjuju rizik od prirodnih i drugih opasnosti. Trebali bi viši nivoi vlasti imati drugačiji senzibilitet prema ovakvim lokalnim zajednicama, ali to nije tako“.

Općina Odžak:

„Smatram da bi trebalo ekipirati službu CZ a ne da ona broji samo dva čovjeka“.

Obnova infrastrukture i stambenih objekata nakon poplave dijelom je ocijenjeno kao relativno brzo, a dijelom da nisu obnovljeni svi objekti. Četiri službe civilne zaštite smatraju da se prilikom obnove stambenih objekata vodilo računa o rodno senzitivnom pristupu koji podrazumijeva da su institucije vodile računa o tome da se uradi adaptacija/obnova/renoviranje stambenih objekata ženama, muškarcima i drugim marginalizovanim grupama podjednako, dok tri službe smatraju da se o tome nije vodilo računa, a dok dvije tvrde da nisu upoznate.

Prevoz i pristup različitim institucijama nakon poplava je većina ispitanika/ca krelativno dobro, jer su brzo obnovljene ceste, gradsko osvjetljenje i uspostavljen javni prevoz.

Također pozitivno je ocijenjen oporavak u ostalim segmentima kao što su snabdijevanje vodom i strujom, komunalije, pokrivenost telefonskom mrežom, internetom i drugim, ističući da su u njihovim jedinicama lokalne samouprave implementirani projekti/aktivnosti Fonda za pomoć nastradalim područjima FBiH. Četiri službe civilne zaštite nisu upoznate da li su tom prilikom žene tretirane kao posebna kategorija, dok ostalih 5 smatra da nisu. Ispitanici/ce smatraju da su žene tokom poplava bile aktivno uključene u pružanje podrške, pomoći i sanaciji štete i u svojim odgovorima su istakli:

Općina Kakanj/Služba civilne zaštite:

„U punom kapacitetu kroz volontarizam, nevladin sektor, Crveni križ, hitnu pomoć, institucionalni i administrativni okvir i druge vidove aktivizma“.

Općina Maglaj/Služba civilne zaštite:

„Žene su bile uključene u poslove koje mogu obavljati (voluntarizam, humanitarni rad i slično)“

Općina Velika Kladuša:

„Žene su imale veoma aktivno učešće u pružanju podrške i pomoći odnosno sanaciji šteta“.

Općina Odžak:

„Dobrovoljni angažman žena za vrijeme, pa i poslije poplava bio je iznenađujuće velik. od pružanja smještaja u privatne domove, priprema hrane evakuiranim, a smještenim u prihvatilišta, dvorane ili slično, što je bilo na raspolaganju. Pomoć nepokretnima i starim su pružale uglavnom žene“.

Ukupno pet ispitanika/ca smatra da su muškarci tokom i odmah nakon poplava više radili i bili angažiraniji od žena, a također pet ispitanika/ca ističe da su žene i muškarci podjednako bili angažirani medicinski radnici/e ili novinari/ke dok su muškarci bili zastupljeniji na mjestima donošenja odluka.

5.1 Zaključci

Većina ispitanika/ca koji su učestvovali u ovom istraživanju, predstavljajući službe civilne zaštite, su navele da bi bilo važno što više uključiti i integrisati ženski dio populacije u sistem zaštite i spašavanja, kroz različite vidove aktivizma žena tamo gdje mogu dati svoj puni doprinos, kroz

razne modalitete edukacije i aktivnosti, s ciljem i integracije rodne perspektive kao i jačanja i podizanja nivoa otpornosti jedinica lokalne samouprave prvenstveno u odnosu na nesreće i katastrofe, a time i društvene zajednice u cjelini.

Zainteresiranim ženama treba omogućiti da aktivno učestvuju u svim navedenim aktivnostima jer je sigurno važno da i žene budu dio struktura zaštite i spašavanja.

6. Viđenje i stavovi zdravstvenih ustanova o integraciji rodne perspektive u zaštiti i spašavanju/smanjenju rizika od katastrofa

Upitnik za potrebe analize u svrhu dobijanja informacija o stavovima, angažmanima i viđenjima zdravstvenih ustanova o pitanju uvođenja rodne ravnopravnosti u djelokrug rada institucija zaštite i spašavanja u BiH je upućen u četiri zdravstvene ustanove: *Dom zdravlja Zavidovići, JZU "Zdravstveni Centar Brčko", Zavodi za javno zdravstvo Tuzlanskog kantona i Maglaj.*

Odgovori na pitanja su potvrdili da postoje institucionalni mehanizmi unutar zdravstvenih ustanova da se bave zaštitom i spašavanjem i smanjenjem rizika od katastrofa. Ispitanici iz Doma zdravlja Zavidovići navode da ne postoji ova vrsta institucionalnog mehanizama zbog toga što oni obavljaju specijalističke medicinske prakse i nisu registrovani za djelatnost zaštite i spašavanja.

U pogledu žena kao posebne kategorije unutar ovih mehanizama istaknuto je sljedeće:

JZU "Zdravstveni Centar Brčko:

„Što se tiče institucija koje se bave ovom kompleksnom tematikom mislim da nema odvojenosti u smislu rodno senzitivnih grupa kada je u pitanju zaštita i spašavanje i smanjenje rizika od katastrofa“.

Zdravstvene ustanove nemaju dokumente i postupke kojima je definisan poseban pristup integracije rodne ravnopravnosti kao što su priručnici i standardne operativne procedure koji opisuju kako reagovati u vanrednim situacijama, u zaštiti spašavanju i smanjenju rizika od katastrofa ili sadrže objašnjenja o rodno senzitivnom pristupu spominjući žene kao kategoriju kojoj je potrebno posvetiti posebnu pažnju, kao i drugim marginalizovanim grupama kao što su žene s invaliditetom, samohrane majke, žene koje proživljavaju nasilje, majke djece s invaliditetom, Romkinje i druge nacionalne manjine, nezaposlene žene i ostale. Također se ne provode redovne analize i evaluacije kao ni monitoring efikasnosti provođenja propisa i procedura.

Tokom poplava 2014. godine zdravstvene ustanove nisu vodile posebnu evidenciju izvještaja i statistika koje su rodno senzitivne što podrazumijeva odvojenu evidenciju broja poginulih i povrijeđenih žena, broj žena koje su ostale bez struje, vode, čiji stambeni objekti su oštećeni,

zatim posebna kategorija žena koje su preživjele rodno zasnovano nasilje u toku nesreće ili katastrofe.

U istraživanju je ustanovljeno da uposlenicima zdravstvenih ustanova nisu pružene obuke kroz posebne programe kako pružiti podršku koja je po mjeri žena koja žive na određenom prostoru tokom i odmah nakon nesreće ili katastrofe, sa posebnim fokusom na višestruko marginalizovane grupe žena (žene koje su preživjele nasilje u toku i nakon nesreće ili katastrofe, žene s invaliditetom, samohrane majke, socijalno ugrožene žene i dr). Obuke koje su se provodile u pojedinim mjestima su se odnosile na kompletno stanovništvo. Uposlenici zdravstvenih ustanova su sa kolegama obilazila teren nakon poplava koji je bio zahvaćen poplavama i prenose sljedeća iskustva i stavove:

JZU "Zdravstveni Centar Brčko

„Da, odgovorno tvrdim da smo imali umrežen sustav pomoći na terenu pa čak i u ambulancama koje su bile zahvaćene poplavom (Vučilovac, Krepšić) i usku suradnju sa medicinskim i drugim ekipama iz R. Hrvatske koje su poslone na teren i u Brčko distrikt BiH po nalogu tadašnjeg ministra zdravlja R. Hrvatske. Osobno sam, kao glavna sestra Bolnice, dala veliki doprinos sa svojim osobljem u pomoći i donacijama za lica zahvaćena poplavama kako bi nekako prevazišli vandrednu situaciju u vrijeme poplava. Cijeli menadžment i formirani krizni štab na čelu sa liječnicima specijalistima iz određenih oblasti bio je dostupan za pružanje zdravstvene pomoći ovim licima kako u Bolnici tako i na terenu. Usko smo surađivali sa predstavnicima Crvenog križa, Civilnom zaštitom i svim akterima koji su ispred vladinog i nevladinog sektora učestvovali u tadašnjim aktivnostima“.

JU Dom zdravlja Maglaj

„Da, uopšteni obilasci i razgovori sa građanima o problematici. Razgovori sa ženama uglavnom su vođeni sa stanovišta građanina i porodice, a ne posebno kao problematika sa gledišta žene.“

Zahtjeve koje su primali od žena nakon poplava 2014. su se najčešće odnosili na:

JZU "Zdravstveni Centar Brčko:

„Uglavnom za zdravstvenu njegu i pomoć kao i psihološku pomoć radi pretrpljenog straha i brige za ugroženu egzistenciju....strah što će donijeti sutrašnji dan nekome kome je kuća bila zahvaćena poplavom“.

JU Dom zdravlja Maglaj:

„Svi zahtjevi koji su dobijani od strane žena u Općini su se svodili na standardnu problematiku porodice, ali ne na posebnu pomoć kao ženi.“

Sve zdravstvene ustanove navode da nisu imale rodno senzitivne planove i strategije o broju žena kojima je pružena pomoć, broj žena koje su prijavile nasilje u toku i direktno nakon poplava, broj ženskih osoba sa invaliditetom kojima je pružena pomoć, broj umrlih i povrijeđenih žena, zdravstveno stanje žena tokom i nakon poplava, kao ni odgovore na pitanja da li je i na koji način su poplave kao katastrofa uticale na mentalno zdravlje žena. Statistike koje vode se odnose na kompletno stanovništvo. Zdravstvene usluge se pružaju svim građanima i građankama bez odvajanja ranjivih ili posebno marginalizovanih kategorija. Anketirane zdravstvene ustanove smatraju da su žene i muškarci bile jednako zastupljene na svim poljima.

6.1 Zaključak

Za integraciju rodne perspektive u zaštiti i spašavanju važna je edukacija i unaprjeđenje stvarnog djelovanje pružanja pomoći i razvijanja svijesti uloge žene i građanke u društvu u cilju pružanja pomoći na svim poljima. Zdravstvene ustanove trebaju biti bolje informisane, obučene, integrisane i u njima formirane stalne službe koja će osvijestene kako bi u nesreće i katastrofe dočekali spremnije.

V. REZIME

S obzirom na tešku situaciju koja je zadesila Bosnu i Hercegovinu tokom poplava 2014. godine u može se generalno zaključiti da su znatno teže bile pogožene za žene i pripadnice marginalizovanih grupa. Tokom i nakon nesreća i katastrofa žene su još dodatno izložene da uđu na meti trgovine ženama. Osobito ženama pripadnicama marginalizovanih grupa imaju otežan pristup uslugama zaštite i spašavanja. Najveći problem svakako podrazumijeva ekonomsko - socijalni aspekt reintegracije žena u društvene tokove nakon kriznih i vanrednih situacija. Zbog brige za porodicu, rada na obnovi i oporavku, većina žena, a osobito pripadnice marginalizovanih grupa mnogo sporije i teže prolaze kroz proces oporavka od posljedica nesreća i katastrofa.

Ako se uzmu u obzir potpuna odsutnost orodnjenih strateških i programskih institucionalnih politika u ovoj oblasti možemo naslutiti da je sam proces oporavka znatno teži. Istraživački nalazi koji su proizašli iz odgovora na upitnike su pokazali da većina institucija/organizacija nema dokumente, priručnike, studije i druge relevantne dokumente koji upućuju kako reagovati i postupati na rodnoosenzitivan, osobito prema ženama pripadnicama marginalizovanih grupa (žene s invalidetom, samostalne roditeljke, žene preživjele nasilje i dr.).

To samim time pokazuje da su pripadnice marginalizovanih grupa žena u uvjetima nesreće ili katastrofe dodatno izložene rizicima od različitih posljedica po njihov život i tijelo. Činjenica je da tokom i nakon poplava 2014. godine strateški rodni pravac nije postojao jer u BiH oblast zaštite i spašavanja nije bila rodno senzitivna. Sve pomenute mjere zaštite i spašavanja su se odnosile jednako na kompletno stanovništvo, iako je vidljivo i nalazi ove analize to pokazuju da proces oporavka znatno više pogađa žene nego muškarce. Oporavak, u ekonomsko - socijalnom segmentu, znatno više pogađa žene nego muškarce i iz tih razloga bi politike, procjene, planovi, strategije i programi, osobito jedinica lokalne samouprave, trebali nužno da integrišu rodnu dimenziju.

Da nisu samo institucionalni mehanizmi zakazali, govori i činjenica da su čak i međunarodne organizacije imale generalni pristup pri pružanju finansijske podrške za sanaciju. Nalazi pokazuju da je do poplava 2014. godine postojalo vrlo malo rodnoosenzitivnih dokumenata a i oni dokumenti su korišteni su samo površno tretirali pitanje reagovanja u kriznim i vanrednim situacijama i nisu uključivali rodno senzitivni pristup.

Upravo nepostojanje takvih dokumenata o postupanju u svrhu prevencije je vrlo problematično i uvijek postoji rizik da se desi letimično prevazilaženje preko rodni elemenata. Nepostojanje orodnjenog strateškog pristupa nosi s sobom posledicu da žene i muškarci ne budu u opsegu

zadovoljenja potreba diferencijalno rodnim elementima. Uprkos činjenici da su žene bile prve koje su se neformalno organizovale da pruže potrebnu podršku što bržem izlasku iz vanredne situacije, nisu bile uključene u proces planiranja programa i javnih politika djelovanja u uvjetima i/ili nakon nesreće ili katastrofe.

Njihova uloga nije vidljiva niti prepoznata u cijelom procesu rada u ovom segmentu, iako je doprinos žena u ovom segmentu nemjerljiv. Svi institucionalni mehanizmi anketirani kroz ovu analizu saglasni su da bi edukacija o uključivanju rodnih aspekata u rad i djelovanje bila nužna. S druge strane spoj institucija i nevladinih organizacija, osobito ženskih organizacija koje bi trebale da rade istraživačke i edukativne sesije na temu integracije rodne ravnopravnosti u ovoj oblasti je od velike važnosti.

VI. Check-lista za uvođenje principa rodne ravnopravnosti u djelokrug rada institucija zaštite i spašavanja i smanjenja rizika od katastrofa

U metodološkom pristupu izrade ove analize utvrđeno je da je od iznimne važnosti sačiniti Check-listu za uvođenje principa rodne ravnopravnosti u djelokrug rada institucija zaštite i spašavanja i smanjenja rizika od katastrofa. Ova Check lista nudi prioritete tačke za prepoznavanje rodne dimenzije u uvjetima nesreća i katastrofa, kao i mogućnosti primjene svih domaćih i međunarodnih propisa koji obavezuju BiH na osiguravanje rodne ravnopravnosti.

1. Vlade i parlamenti u Bosni i Hercegovini trebaju pružiti političku podršku integraciji rodne perspektive u zaštitu i spašavanje kroz:
 - a. imenovanje koordinatora za inkluziju rodne perspektive u štabovima civilne zaštite i platformama za smanjenje rizika od katastrofa,
 - b. formiranje radne grupe sa ciljem pregleda zakona, podzakonskih akata, planske i strateške dokumentacije i njihovog unapređenja - unošenje izmjena i dopuna u pogledu integracije rodne perspektive u zaštitu i spašavanje,
 - c. u budžetu planirati sredstva za promovisanje rodno-senzitivnog smanjenja rizika od katastrofa.
2. Vlade, obrazovne ustanove i organizacije civilnog društva trebaju povećati ulaganje u sljedeće aktivnosti kako bi stvorile podobne uslove za rodno-senzitivnu zaštitu i spašavanje i smanjenje rizika od katastrofa:
 - a. pokretanje kampanja na svim nivoima vlasti kojima će se promovisati rodno-senzitivan pristup zaštiti i spašavanju/smanjenju rizika od katastrofa u cilju povećanja razumijevanja i senzibilizacije građana – kroz korištenje različitih instrumenata/sredstava: debate, zborovi građana, letci, rekreacijske i kulturne aktivnosti i dr.

- b. angažovanje medija za izvještavanje o različitim ulogama i perspektivi žena i djevojčica u izloženosti različitim rizicima od katastrofa, ranjivostima kao i faktorima koji povećavaju rodne različitosti.
 - c. formalnim i neformalnim obrazovanjem iz oblasti zaštite i spašavanja integrisati i naglašavati priče koje promovišu žene kao vođe, kao nosioce promjena u društvu na svim nivoima vlasti.
3. Osigurati sistematsko uključivanje principa ravnopravnosti spolova u djelokrug rada institucija zaštite i spašavanja, te ravnopravnu zastupljenost žena u svim radnim tijelima i službama – radne grupe za izradu planskih dokumenata, štabovi civilne zaštite, komisije za procjenu šteta i gubitaka, službe zaštite i spašavanja – spasilački timovi i vatrogasne jedinice. Integracija žena u sve sfere zaštite i spašavanja treba biti zasnovano na kvotama koje treba dosljedno provoditi.
 4. Sačiniti metodologiju za procjenjivanje rizika, metodologiju za izradu planova zaštite i spašavanja i metodologiju za procjenjivanje šteta i gubitaka u koje se integrišu principi rodne ravnopravnosti.
 5. Poduzeti aktivnosti za unapređenje znanja žena o potrebi učešća u izradi rodno-senzitivne procjene rizika i ranjivosti u oblasti smanjenje rizika od katastrofa i procijeniti ulogu, doprinos i mogućnost udruženja građana/ki koja se bave pitanjima žena za djelovanja u slučaju nesreća ili katastrofa.
 6. Procjene rizika i planovi zaštite i spašavanja na svim nivoima vlasti trebaju biti rodno-senzitivne i uzimati u obzir ranjivosti različitih kategorija žena i njihov položaj i uloge u slučaju nesreće ili katastrofe.
 7. Uspostaviti rodno-senzitivan sistem ranog upozoravanja koji uzima u obzir različite potrebe i različit pristup i razumijevanje poruka ranog upozoravanja o potencijalnim opasnostima.
 8. Uvrstiti rodno-osvijestene potrebe prilikom pripreme i podjele pomoći, a naročito da se prilikom nabavke pomoći za slučaju nesreće ili katastrofe vodi računa o specifičnosti potreba žena i djevojčica.

9. Osigurati učešće žena u planiranju i distribuciji pomoći u cilju ravnopravnog osiguranja dostupnosti pomoći.
10. Voditi računa o učešću žena u programima rekonstrukcije čime će se osigurati da se čuje glas i mišljenje žena u fazi oporavka nakon nesreće ili katastrofe.
11. Jačati rodno odgovoran pristup mobilnih zdravstvenih timova, jedinica civilne zaštite i spasilačkih službi prilikom odlaska na teren osobito u ruralna područja.
12. Osigurati da sve baze podataka budu razvrstane po spolu, uključujući i podatke o marginalizovanim grupama u cilju adekvatnog odgovora na specifične potrebe žena i djevojčica u slučaju nesreća i katastrofa.
13. Osigurati dostupnost psihosocijalne podrške ženama i djevojčicama u prevazilaženju traume i gubitaka nakon nesreće ili katastrofe.
14. Osigurati da se u zaštiti i spašavanju uzimaju u obzir potrebe marginalizovanih grupa žena, s fokusom na dob, seksualnu orijentaciju i rodni identitet, nacionalnu, religijsku pripadnost, invaliditet i dr.

VII. LITERATURA

- Okvirni zakon o zaštiti i spašavanju ljudi i materijalnih dobara od prirodnih i drugih nesreća u BiH;
- Poslovnik o radu koordinacijskih tijela BiH za zaštitu i spašavanje od prirodnih i drugih nesreća u BiH;
- Zakon o ravnopravnosti spolova BiH;
- Evropska Konvencija o ljudskim pravima i slobodama;
- Rezolucija 1325 “Žene, Mir i Sigurnost“;
- CEDAW Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije nad ženama;
- Pekinška deklaracija s Platformom za akciju (1995.);
- Direktiva EU Parlamenta i Vijeća o procjeni o upravljanju rizicima od poplava;
- Dokumenti NATO-a u oblasti sigurnosti, zaštite i spašavanja;
- Procjena rizika i mapiranje smjernica za upravljanje katastrofama (EU smjernice);
- EU Strategija za podršku smanjenja rizika od katastrofa u zemljama u razvoju;
- Sporazum između ministarstva sigurnosti BiH i Direkcije za zaštitu i spašavanje u prirodnim katastrofama potpisanog između Republike Makedonije i Crne Gore;

OSTALA LITERATURA:

- Akcioni plan za rodnu ravnopravnost u uslovima katastrofa u Republici srpskoj za period maj-decembar 2014., Vlada Gender Centar RS- Centar za jednakost i ravnopravnost spolova;
- Rodna ravnopravnost i smanjenje rizika od katastrofa, Pokrajinski zaštitnik građana – Ombudsman, Novi Sad, 2015.
- Priručnik za uključenje žena u sistem odlučivanja i planiranja u vanrednim situacijama na lokalnom nivou, Asocijacija za seksualno i reproduktivno zdravlje Srbije (SRH Srbija), 2015.
- UN Women: Gender Equality in Post-Disaster Needs Assessment in Bosnia and Herzegovina, Vlada BiH, Svjetska Banka, EU i UN, 2015.;

- BRANA - Drugi izvještaj o realizaciji sredstava za sanaciju posljedica poplava u BiH iz 2014. godine;
- Sendai Framework for Disaster Risk Reduction and all-of-society perspective, Janet Edwards, MSB, Analyst, Implementation of Sendai Framework, IPA DRAM 5th March, 2019, Stockholm;
- Making Disaster Risk Reduction Gender-Sensitive Policy and Practical Guidelines Published by UNISDR, UNDP and IUCN. Geneva, Switzerland, June 2009.;
- 20-Point Checklist on Making Disaster Risk Reduction Gender Sensitive, UNISDR;
- Gender and disaster risk reduction in Europe and Central Asia Workshop Guide for Facilitators, United Nations Development Programme Istanbul Regional Hub, Regional Bureau for Europe and the UN Women Europe and Central Asia Regional Office, 2018.;
- Article, The Role of Gender in Preparedness and Response Behaviors towards Flood Risk in Serbia, Vladimir M. Cvetković and Slavoljub Dragičević, 2018.;
- Okvir za smanjenje rizika od katastrofa iz Sendaija 2015 –2030., IPA program, Evropska unija;
- Gender Mainstreaming – Strategy and Organization, Valter Vilkkko Gender Strategist, MSB;
- Gender Equality in Post-Disaster Needs Assessment in Bosnia-Herzegovina and Case study: Roles and participation of women and men in initial flood response.

VIII. ANEX I – Upitnici za potrebe analize Integracija rodne perspektive u zaštiti i spašavanju/smanjenju rizika od katastrofa

Upitnik za potrebe kreiranja analize i check-lista za uvođenje rodne ravnopravnosti u djelokrugu rada institucija zaštite i spašavanja u Bosni i Hercegovini će biti kreiran za različite ciljne grupe. Institucije koje su kontaktirane u navedenim opštinama: centri za socijalni rad, organi uprave jedinica lokalne samouprave, službe civilne zaštite, zdravstvene ustanove, predstavnici/ce nevladinih organizacija i predstavnici/ce međunarodnih organizacija.

Upitnik za nevladine organizacije

1. Da li možete nabrojati sa kojim problemima su se suočavale žene u toku posljednje prirodne katastrofe (poplave 2014.) u vašoj lokalnoj zajednici?
2. Da li su vam se i ako jesu sa kojim zahtjevima i upitima žene obraćale u toku prirodne katastrofe?
3. Da li su u vašoj opštini postojali programi koji su pružali podršku i pomoć ženama (ovdje možete nabrojati i ako su se ženske grupe formalne ili neformalne organizovale) koje su bile zahvaćene poplavama 2014. godine? Ako jesu možete li nabrojati koji su se vidiovi pomoći pružali ženama u toku i poslije prirodnih katastrofa (a da su programi bili namjenjeni podršci ženama čiji je položaj bio ugrožen zbog poplava)?
4. Da li imate informacije u kojim situacijama su žene bile zanemarene od strane institucija u toku prirodne katastrofe?

Ako da, molim vas navedite po vašem mišljenju, u kojim situacijama su žene bile zanemarene od strane institucija nakon katastrofe?

5. Kako ocjenjujete rad Vaše opštine po pitanju pružanja podrške ženama u zaštiti, spašavanju i smanjenju rizika od katastrofa (možete se referisati na poplave 2014)?
 - a) Loše, odnosno institucije nisu pružale podršku ženama u toku i nakon prirodne katastrofe
 - b) Nedovoljno posvećenost u pružanju podrške ženama u toku i nakon prirodne katastrofe
 - c) Bilo je nekoliko aktivnosti koje su sprovodile s ciljem pružanja podrške u toku i nakon prirodne katastrofe
 - d) Opština je pružila apsolutnu podršku ženama u toku i nakon prirodne katastrofe

Molimo obrazložite:

6. Kako ocjenjujete rad Centra za socijalni rad u vašoj opštini po pitanju pružanja podrške ženama u zaštiti, spašavanju i smanjenju rizika od katastrofa (možete se referisati na poplave 2014)?

- a) Loše, odnosno institucije nisu pružale podršku ženama u toku i nakon prirodne katastrofe
- b) Nedovoljno posvećenost u pružanju podrške ženama u toku i nakon prirodne katastrofe
- c) Bilo je nekoliko aktivnosti koje su sprovodile s ciljem pružanja podrške u toku i nakon prirodne katastrofe
- d) Centri za socijalni rad u Vašoj opštini su pružili apsolutnu podršku ženama u toku i nakon prirodne katastrofe

Molimo obrazložite:

7. Kako ocjenjujete rad ustanova zdravstvene zaštite u opštini u kojoj djelujete po pitanju pružanja podrške ženama u zaštiti, spašavanju i smanjenju rizika od katastrofa (možete se referisati na poplave 2014)?

- a) Loše, odnosno institucije nisu pružale podršku ženama u toku i nakon prirodne katastrofe
- b) Nedovoljno posvećenost u pružanju podrške ženama u toku i nakon prirodne katastrofe
- c) Bilo je nekoliko aktivnosti koje su sprovodile s ciljem pružanja podrške u toku i nakon prirodne katastrofe
- d) Zdravstvene ustanove u Vašoj opštini su pružili apsolutnu podršku ženama u toku i nakon prirodne katastrofe

Molimo obrazložite:

8. Kako ocjenjujete rad civilne zaštite u opštini (Služba za radiološko-hemijsko-biološku zaštitu, Vatrogasci, Služba za spašavanje iz ruševina, Služba za spašavanje sa visina, Služba za spašavanje na vodi i pod vodom itd.) u kojoj djelujete po pitanju pružanja podrške ženama u zaštiti, spašavanju i smanjenju rizika od katastrofa (možete se referisati na poplave 2014)?

- a) Loše, odnosno institucija nije pružala podršku ženama u toku i nakon prirodne katastrofe
- b) Nedovoljno posvećenost u pružanju podrške ženama u toku i nakon prirodne katastrofe
- c) Bilo je nekoliko aktivnosti koje su sprovodile s ciljem pružanja podrške u toku i nakon prirodne katastrofe

d) Ustanova civilne zaštite u Vašoj opštini je pružila apsolutnu podršku ženama u toku i nakon prirodne katastrofe

Molimo obrazložite:

9. Kako ocjenjujete obnovu i razvoj infrastrukture nakon prirodne ili druge katastrofe u vašoj lokalnoj zajednici od strane institucija na lokalnom/entiteskom/državnom nivou:

Obnova stambenih objekata

- a. Odlično
- b. Relativno dobro, jer su brzo obnovljeni stambeni objekti
- c. Nezadovoljavajuće, jer još uvijek nisu obnovljeni svi stambeni objekti
- d. Loše, jer nisu uopšte pružili podršku prilikom obnove stambenih objekata

10. Molim Vas navedite da li je obnova stambenih objekata kreirana na principu rodno senzitivnog pristupa (to znači da li su institucije prilikom obnove vodili računa o tome da se uradi adaptacija/obnova/renoviranje stambenih objekata ženama, muškarcima i drugim marginalizovanim grupama podjednako)?

- a. DA b. NE c. NISAM UPOZNAT/A

10.1. Prevoz i pristup različitim ustanovama/institucijama

- e. Odlično
- f. Relativno dobro, jer su brzo obnovljene ceste, gradsko osvjetljenje i sproveden je javni saobraćaj (gradski prevoz)
- g. Nezadovoljavajuće, jer još uvijek nisu sve ceste obnovljene, nije svo gradsko osvjetljenje sprovedeno, niti je sproveden gradski prevoz
- h. Loše, jer nisu uopšte ceste obnovljene, niti je sprovedeno osvjetljenje, niti je sproveden gradski prevoz

10.2. Sprovedenost vode, struje, komunalija

- a. Odlično
- b. Relativno dobro, jer je brzo sprovedena voda, struja, komunalije
- c. Nezadovoljavajuće, jer još uvijek nisu sproveli svu vodu do privatnih I javnih objekata, niti struju, niti komunalije

d. Loše, jer nisu uopšte radili na sprovodu vode do privatnih I javnih objekata, niti struje, niti komunalija

10.3. Pokrivenost mrežom/internetom

a. Odlično

b. Relativno dobro, jer je brzo vraćena pokrivenost mrežom/internetom

c. Nezadovoljavajuće, jer još uvijek nisu sproveli pokrivenost mrežom/internetom u svim područjima

d. Loše, jer nisu uopšte radili na pitanju pokrivenosti mrežom/internetom

11. Da li postojeći zakoni, politike i aktivnosti na lokalnom nivou za unapređenje položaja žena koje su bile zahvaćene prirodnim ili drugim katastrofama u vašoj općini/regiji odgovaraju problemima i potrebama žena u vašoj općini/zajednici? Molimo, obrazložite odgovor.

12. Da li se trenutno realizuju programi za unapređenje položaja žena koje su bile zahvaćene prirodnim ili drugim katastrofama u vašoj zajednici (od strane institucija)? Ako da, o kojim projektima/programima je riječ?

13. Da li općina, pri osmišljavanju drugih projekata/programa/aktivnosti vodi računa o uključivanju žena koje su bile zahvaćene prirodnim katastrofama?

14. Da li imate informaciju da li su žene iz zajednice koje su bile zahvaćene poplavama ikada bili konsultovane od strane općine ili druge institucije pri izradi različitih dokumenata, planova rada, projekata i slično a da se tiču sanaciju, prevenciju I sprečavanje prirodnih katastrofa?

15. Da li imate informaciju da li su u opštini u kojoj djelujete bili implementirani projekti/aktivnosti iz Fonda za pomoć nastradalim područjima FBiH?

a. DA b. NE c. NISAM UPOZNAT/A

Ako da, da li su projekti bili transparentni i da li su tretirali žene kao posebnu kategoriju?

b. DA b. NE c. NISAM UPOZNAT/A

16. Da li imate informaciju da li su u opštini u kojoj djelujete bili implementirani strateški ciljevi Fonda za zaštitu okoliša FBiH ?

a. DA b. NE c. NISAM UPOZNAT/A

17. U momentima krize, prirodne katastrofe i odmah nakon prirodne nesreće i katastrofe po vašem mišljenju, u kojoj mjeri su žene bile aktivne sudionice u pružanju podrške, pomoći, sanacije štete:

17.1. U organizacijama, aktivnostima koje su sprovodile samoinicijativno ili kao članice bilo koje formalne i neformalne grupe (npr. čišćenje, zaštita kuća od vode, čišćenje javnih površina, kuća, pružanje prve pomoći ugroženima, skupljanje higijenskih i prehrambenih namirnica, pružanje humanitarne pomoći):

- a. U VELIKOJ MJERI SU BILE ZASTUPLJENE (više nego muškarci)
- b. BILE SU ZASTUPLJENE (podjednako kao muškarci)
- c. NISU BILE ZASTUPLJENE (više su muškarci radili na pružanju ovakve pomoći)

17.2. Kao zaposlenice institucija koje su zadužene za pružanje podrške (medicinske radnice, novinarki, zaposlenice Služba za radiološko-hemijsko-biološku zaštitu, Vatrogasci, Služba za spašavanje iz ruševina, Služba za spašavanje sa visina, Služba za spašavanje na vodi i pod vodom itd):

- a. U VELIKOJ MJERI SU BILE ZASTUPLJENE (više nego muškarci)
- b. BILE SU ZASTUPLJENE (podjednako kao muškarci)
- c. NISU BILE ZASTUPLJENE (više su muškarci radili na pružanju ovakve pomoći)

17.3. Kao kreatorke politika, strategija, akcionih planova, upravnih odbora, radnih timova unutar državnih institucija koje se bave zaštitom, spašavanju i smanjenju rizika od katastrofa (npr. Fond za pomoć nastradalim područjima FBiH, Fond za zaštitu okoliša FBiH, Ministarstvo za prostorno planiranje FBiH):

- a. U VELIKOJ MJERI SU BILE ZASTUPLJENE (više nego muškarci)
- b. BILE SU ZASTUPLJENE (podjednako kao muškarci)
- c. NISU BILE ZASTUPLJENE (više su muškarci radili na pružanju ovakve pomoći)

18. Šta smatrate da treba biti učinjeno na polju integracije rodne perspektive u zaštiti i spašavanju i koliko je to po vašem mišljenju važno

Upitnik za međunarodne organizacije

1. U kojim opštinama/regijama ste pružali pomoć za vrijeme i direktno nakon poplava 2014. godine?
2. Da li posjedujete dokumente (priručnici, baseline studije, evaluacije, monitorinzi i sl.) koje opisuju kako reagovati u kriznim situacijama koji se bave zaštitom, spašavanju i smanjenju rizika od katastrofa i da li unutar njih postoje objašnjenja kako pristupiti rodno senzitivno (da li se spominju žene kao posebna kategorija, da li se spominju druge marginalizovane grupe kao što su žene s invalidetom, samohrane majke, žene koje proživljavaju nasilje, majke djece s invaliditetom, Romkinje i druge nacionalne manjine, nezaposlene žene i dr.)?
3. Da li ste realizovali i da li trenutno realizujete programe za unapređenje položaja žena koje su bile zahvaćene prirodnim katastrofama u vašoj zajednici (od strane institucija)? Ako da, o kojim projektima/programima je riječ?
4. Da li posjedujete izvještaje u pružanju zaštite, spašavanja i smanjenja rizika od katastrofa (možete se referisati na poplave 2014) sa posebnim fokusom na rodno senzitivne statistike (broj poginulih žena, broj ranjenih žena, broj žena koje su ostale bez struje, vode, oštećenja stambenih objekata, posebna kategorija žena koje su preživjele rodno zasnovano nasilje u toku krizne situacije i sl.) i da li posjedujete rodno senzitivne politike prilikom pružanja podrške stanovništvu u potrebi nakon poplava 2014.?
5. Da li su vam se i ako jesu sa kojim zahtjevima i upitima žene obraćale u toku prirodne katastrofe?
6. Da li su u regijama vašeg djelovanja postojali programi koji su pružali podršku i pomoć ženama (ovdje možete nabrojati i ako su se ženske grupe formalne ili neformalne organizovale) koje su bile zahvaćene poplavama 2014. godine? Ako jesu možete li nabrojati koji su se vidovi pomoći pružali ženama u toku i poslije prirodnih katastrofa (a da su programi bili namjenjeni podršci ženama čiji je položaj bio ugrožen zbog poplava)?
7. Da li pri osmišljavanju projekata/programa/aktivnosti vodite računa o integraciji žena koje su bile zahvaćene prirodnim ili drugim katastrofama?
8. Kako ocjenjujete reparaciju nakon prirodne katastrofe, a tiču se infrastrukture u lokalnim zajednicama u kojima ste djelovali ili djelujete od strane institucija na lokalnom/entiteskom/državnom nivou:

8.1. Obnova stambenih objekata

- a. Odlično
- b. Relativno dobro, jer su brzo obnovljeni stambeni objekti
- c. Nezadovoljavajuće, jer još uvijek nisu obnovljeni svi stambeni objekti
- d. Loše, jer nije pružena podršku prilikom obnove stambenih objekata

Molim Vas navedite da li je obnova stambenih objekata kreirana na principu rodno senzitivnog pristupa (to znači da li su institucije prilikom obnove vodili računa o tome da se uradi adaptacija/obnova/renoviranje stambenih objekata ženama, muškarcima i drugim marginalizovanim grupama podjednako)?

- a. DA b. NE c. NISAM UPOZNAT/A

8.2. Prevoz i pristup različitim ustanovama/institucijama

- a. Odlično
- b. Relativno dobro, jer su brzo obnovljene ceste, gradsko osvjetljenje i sproveden je javni saobraćaj (gradski prevoz)
- c. Nezadovoljavajuće, jer još uvijek nisu sve ceste obnovljene, nije svo gradsko osvjetljenje sprovedeno, niti je sproveden gradski prevoz
- d. Loše, jer ceste nisu obnovljene, niti je sprovedeno osvjetljenje, niti je sproveden gradski prevoz

Obrazložite:

8.3. Sprovedenost vode, struje, komunalija

- a. Odlično
- b. Relativno dobro, jer je brzo sprovedena voda, struja, komunalije
- c. Nezadovoljavajuće, jer još uvijek nisu sproveli svu vodu do privatnih i javnih objekata, niti struju, niti komunalije
- d. Loše, jer nije rađeno na sprovodu vode do privatnih i javnih objekata, niti struje, niti komunalija

Obrazložite:

8.4. Pokrivenost mrežom/internetom

- a. Odlično

- b. Relativno dobro, jer je brzo vraćena pokrivenost mrežom/internetom
- c. Nezadovoljavajuće, jer još uvijek nisu sproveli pokrivenost mrežom/internetom u svim područjima
- d. Loše, jer nije rađeno na pitanju pokrivenosti mrežom/internetom

Obrazložite:

- 9. U momentima krize, prirodne katastrofe i odmah nakon krize, po vašem mišljenju, u kojoj mjeri su žene bile aktivne sudionice u pružanju podrške, pomoći, sanacije štete:

9.1. U organizacijama, aktivnostima koje su sprovodile samoinicijativno ili kao članice bilo koje formalne i neformalne grupe (npr. čišćenje, zaštita kuća od vode, čišćenje javnih površina, kuća, pružanje prve pomoći ugroženima, skupljanje higijenskih i prehrambenih namjernicam, pružanje humanitarne pomoći):

- a) U VELIKOJ MJERI SU BILE ZASTUPLJENE (više nego muškarci)
- b) BILE SU ZASTUPLJENE (podjednako kao muškarci)
- c) NISU BILE ZASTUPLJENE (više su muškarci radili na pružanju ovakve pomoći)

9.2. Kao zaposlenice institucija koje su zadužene za pružanje podrške (medicinske radnice, novinarki, zaposlenice Služba za radiološko-hemijsko-biološku zaštitu, Vatrogasci, Služba za spašavanje iz ruševina, Služba za spašavanje sa visina, Služba za spašavanje na vodi i pod vodom itd):

- a) U VELIKOJ MJERI SU BILE ZASTUPLJENE (više nego muškarci)
- b) BILE SU ZASTUPLJENE (podjednako kao muškarci)
- c) NISU BILE ZASTUPLJENE (više su muškarci radili na pružanju ovakve pomoći)

9.3. Kao kreatorke politika, strategija, akcionih planova, upravnih odbora, radnih timova unutar državnih institucija koje se bave zaštitom, spašavanju i smanjenju rizika od katastrofa (npr. Fond za pomoć nastradalim područjima FBiH, Fond za zaštitu okoliša FBiH, Ministarstvo za prostorno planiranje FBiH):

- a) U VELIKOJ MJERI SU BILE ZASTUPLJENE (više nego muškarci)
- b) BILE SU ZASTUPLJENE (podjednako kao muškarci)
- c) NISU BILE ZASTUPLJENE (više su muškarci radili na pružanju ovakve pomoći)

10. Generalno, kako biste ocijenili vašu saradnju sa nevladinim organizacijama koje se bave pitnjima žena? Da li postoji prostor za unaprijeđenje? Imate li prijedlog kako unaprijediti saradnju?
11. Generalno, kako biste ocijenili vašu suradnju sa institucijama koje se bave pitanjem zaštite spašavanja i smanjenju rizika od katastrofa? Da li imate prijedlog kako unaprijediti saradnju

Upitnik za jedinice lokalne samouprave

1. Da li postoje institucionalni mehanizmi unutar vaše opštinske uprave koji se bave zaštitom, spašavanju i smanjenju rizika od katastrofa i koji su to?
2. Da li su institucionalni mehanizmi unutar vaše opštinske uprave koji se bave zaštitom, spašavanju i smanjenju rizika od katastrofa rodno senzitivni (da li se spominju žene kao posebna kategorija, da li se spominju druge marginalizovane grupe kao što su žene s invalidetom, samohrane majke, žene koje proživljavaju nasilje, majke djece s invaliditetom, Romkinje i druge nacionalne manjine, nezaposlene žene i dr.)?
3. Da li posjedujete dokumente (priručnici, baseline studije, evaluacije, monitorinzi i sl.) koje opisuju kako reagovati u kriznim situacijama koji se bave zaštitom, spašavanju i smanjenju rizika od katastrofa i da li unutar njih postoje objašnjenja kako pristupiti rodno senzitivno (da li se spominju žene kao posebna kategorija, da li se spominju druge marginalizovane grupe kao što su žene s invalidetom, samohrane majke, žene koje proživljavaju nasilje, majke djece s invaliditetom, Romkinje i druge nacionalne manjine, nezaposlene žene i dr.)?
4. Da li postojeći zakoni, politike, planove, programe, strategije i aktivnosti na lokalnom nivou za tretiraju položaj i prava žena koje su bile zahvaćene prirodnim katastrofama u vašoj općini/regiji odgovaraju problemima i potrebama žena u vašoj općini/zajednici? Molimo, obrazložite odgovor.
5. Da li se trenutno realizuju programi za unapređenje položaja žena koje su bile zahvaćene prirodnim katastrofama u vašoj zajednici (od strane institucija)? Ako da, o kojim projektima/programima je riječ?
6. Da li posjedujete izvještaje u pružanju zaštite, spašavanja i smanjenja rizika od katastrofa (možete se referisati na poplave 2014) sa posebnim fokusom na rodno senzitivne statistike (broj poginulih žena, broj ranjenih žena, broj žena koje su ostale bez struje, vode, oštećenja stambenih objekata, posebna kategorija žena koje su preživjele rodno zasnovano nasilje u toku krizne situacije) i da li posjedujete rodno senzitivne politike prilikom pružanja podrške stanovništvu u potrebi nakon poplava 2014.?
7. Da li su vam se i ako jesu sa kojim zahtjevima i upitima žene obraćale u toku prirodne katastrofe?
8. Da li su u vašoj opštini postojali programi koji su pružali podršku i pomoć ženama (ovdje možete nabrojati i ako su se ženske grupe formalne ili neformalne organizovale) koje su bile zahvaćene poplavama 2014. godine? Ako jesu možete li nabrojati koji su se vidiovi

pomoći pružali ženama u toku i poslije prirodnih katastrofa (a da su programi bili namjenjeni podršci ženama čiji je položaj bio ugrožen zbog poplava)?

9. Da li opština, pri osmišljavanju drugih projekata/programa/aktivnosti vodi računa o integraciji žena koje su bile zahvaćene prirodnim katastrofama?

10. Okvirno navedite koji broj žena radi u zaštiti i spašavanju tj. u službama za civilnu zaštitu u ciljanim opštinama?

11. Da li su žene iz zajednice koje su bile zahvaćene poplavama ikada bili konsultovane od strane opštine ili druge institucije pri izradi različitih dokumenata, planova rada, projekata i slično, a da se tiče sanacije, prevencije i sprečavanja prirodnih katastrofa?

a. DA b. NE c. NISAM UPOZNAT/A

12. Kako ocjenjujete rad Vaše opštine po pitanju pružanja podrške ženama u zaštiti, spašavanju i smanjenju rizika od katastrofa (možete se referisati na poplave 2014)?

a. Loše, odnosno institucije nisu pružale podršku ženama u toku i nakon prirodne katastrofe

b. Nedovoljno posvećenost u pružanju podrške ženama u toku i nakon prirodne katastrofe

c. Bilo je nekoliko aktivnosti koje su sprovodile s ciljem pružanja podrške u toku i nakon prirodne katastrofe

d. Opština je pružila apsolutnu podršku ženama u toku i nakon prirodne katastrofe

Molimo obrazložite:

13. Kako ocjenjujete rad civilne zaštite u opštini (Služba za radiološko-hemijsko-biološku zaštitu, Vatrogasci, Služba za spašavanje iz ruševina, Služba za spašavanje sa visina, Služba za spašavanje na vodi i pod vodom itd.) u kojoj djelujete po pitanju pružanja podrške ženama u zaštiti, spašavanju i smanjenju rizika od katastrofa (možete se referisati na poplave 2014)?

e) Loše, odnosno institucija nije pružala podršku ženama u toku i nakon prirodne katastrofe

f) Nedovoljno posvećenost u pružanju podrške ženama u toku i nakon prirodne katastrofe

g) Bilo je nekoliko aktivnosti koje su sprovodile s ciljem pružanja podrške u toku i nakon prirodne katastrofe

h) Ustanova civilne zaštite u Vašoj opštini je pružila apsolutnu podršku ženama u toku i nakon prirodne katastrofe

Molimo obrazložite:

14. Kako ocjenjujete reparaciju nakon prirodne katastrofe, a tiču se infrastrukture u vašoj lokalnoj zajednici od strane institucija na lokalnom/entiteskom/državnom nivou:

14.1. Obnova stambenih objekata

- e. Odlično
- f. Relativno dobro, jer su brzo obnovljeni stambeni objekti
- g. Nezadovoljavajuće, jer još uvijek nisu obnovljeni svi stambeni objekti
- h. Loše, jer nije pružena podršku prilikom obnove stambenih objekata

Molim Vas navedite da li je obnova stambenih objekata kreirana na principu rodno senzitivnog pristupa (to znači da li su institucije prilikom obnove vodili računa o tome da se uradi adaptacija/obnova/renoviranje stambenih objekata ženama, muškarcima i drugim marginalizovanim grupama podjednako)?

- b. DA b. NE c. NISAM UPOZNAT/A

14.2. Prevoz i pristup različitim ustanovama/institucijama

- a) Odlično
- b) Relativno dobro, jer su brzo obnovljene ceste, gradsko osvjetljenje i sproveden je javni saobraćaj (gradski prevoz)
- c) Nezadovoljavajuće, jer još uvijek nisu sve ceste obnovljene, nije svo gradsko osvjetljenje sprovedeno, niti je sproveden gradski prevoz
- d) Loše, jer ceste nisu obnovljene, niti je sprovedeno osvjetljenje, niti je sproveden gradski prevoz

Obrazložite:

14.3 Sprovedenost vode, struje, komunalija

- a) Odlično
- b) Relativno dobro, jer je brzo sprovedena voda, struja, komunalije
- c) Nezadovoljavajuće, jer još uvijek nisu sproveli svu vodu do privatnih i javnih objekata, niti struju, niti komunalije
- d) Loše, jer nije rađeno na sprovodu vode do privatnih i javnih objekata, niti struje, niti komunalija

Objasnite:

14.4. Pokrivenost mrežom/internetom

- d) Odlično
- e) Relativno dobro, jer je brzo vraćena pokrivenost mrežom/internetom
- f) Nezadovoljavajuće, jer još uvijek nisu sproveli pokrivenost mrežom/internetom u svim područjima
- g) Loše, jer nije rađeno na pitanju pokrivenosti mrežom/internetom

Objasnite:

15. Da li su u opštini u kojoj djelujete bili implementirani projekti/aktivnosti iz Fonda za pomoć nastradalim područjima FBiH?

- a. DA b. NE c. NISAM UPOZNAT/A

Ako da, da li su tretirali žene kao posebnu kategoriju?

- b. DA b. NE c. NISAM UPOZNAT/A

16. Da li su u opštini u kojoj djelujete bili implementirani strateški ciljevi Fonda za zaštitu okoliša FBiH ?

- a. DA b. NE c. NISAM UPOZNAT/A

17. U momentima krize, prirodne katastrofe i odmah nakon krize, po vašem mišljenju, u kojoj mjeri su žene bile aktivne sudionice u pružanju podrške, pomoći, sanacije štete:

17.1. U organizacijama, aktivnostima koje su sprovodile samoinicijativno ili kao članice bilo koje formalne i neformalne grupe (npr. čišćenje, zaštita kuća od vode, čišćenje javnih površina, kuća, pružanje prve pomoći ugroženima, skupljanje higijenskih i prehrambenih namirnica, pružanje humanitarne pomoći):

- d) U VELIKOJ MJERI SU BILE ZASTUPLJENE (više nego muškarci)
- e) BILE SU ZASTUPLJENE (podjednako kao muškarci)
- f) NISU BILE ZASTUPLJENE (više su muškarci radili na pružanju ovakve pomoći)

17.2. Kao zaposlenice institucija koje su zadužene za pružanje podrške (medicinske radnice, novinarki, zaposlenice Služba za radiološko-hemijsko-biološku zaštitu, Vatrogasci, Služba za

spašavanje iz ruševina, Služba za spašavanje sa visina, Služba za spašavanje na vodi i pod vodom itd):

- g) U VELIKOJ MJERI SU BILE ZASTUPLJENE (više nego muškarci)
- h) BILE SU ZASTUPLJENE (podjednako kao muškarci)
- i) NISU BILE ZASTUPLJENE (više su muškarci radili na pružanju ovakve pomoći)

17.3. Kao kreatorke politika, strategija, akcionih planova, upravnih odbora, radnih timova unutar državnih institucija koje se bave zaštitom, spašavanju i smanjenju rizika od katastrofa (npr. Fond za pomoć nastradalim područjima FBiH, Fond za zaštitu okoliša FBiH, Ministarstvo za prostorno planiranje FBiH):

- h) U VELIKOJ MJERI SU BILE ZASTUPLJENE (više nego muškarci)
- i) BILE SU ZASTUPLJENE (podjednako kao muškarci)
- j) NISU BILE ZASTUPLJENE (više su muškarci radili na pružanju ovakve pomoći)

18. Generalno, kako biste ocijenili vašu saradnju sa nevladinim organizacijama koje se bave pitnjima žena? Da li postoji prostor za unaprijeđenje? Imate li prijedlog kako unaprijediti saradnju?

19. Šta smatrate da treba biti učinjeno na polju integracije rodne perspektive u zaštiti i spašavanju i koliko je to po vašem mišljenju važno?

Upitnik za centre za socijalni rad

1. Da li postoje institucionalni mehanizmi unutar vašeg centra za socijalni rad koji se bave zaštitom, spašavanju i smanjenju rizika od katastrofa i koji su to?

a) Ako je vaš odgovor da, da li su institucionalni mehanizmi unutar vaše opštinske uprave koji se bave zaštitom, spašavanju i smanjenju rizika od katastrofa rodno senzitivni (da li se spominju žene kao posebna kategorija, da li se spominju druge marginalizovane grupe kao što su žene s invalidetom, samohrane majke, žene koje proživljavaju nasilje, majke djece s invaliditetom, Romkinje i druge nacionalne manjine, nezaposlene žene i dr.)?

b) Ako je vaš odgovor ne, zašto ne?

2. Da li posjedujete dokumente (priručnici, baseline studije, evaluacije, monitorinzi i sl.) koje opisuju kako reagovati u kriznim situacijama koji se bave zaštitom, spašavanju i smanjenju rizika od katastrofa i da li unutar njih postoje objašnjenja kako pristupiti rodno senzitivno (da li se spominju žene kao posebna kategorija, da li se spominju druge marginalizovane grupe kao što su žene s invalidetom, samohrane majke, žene koje proživljavaju nasilje, majke djece s invaliditetom, Romkinje i druge nacionalne manjine, nezaposlene žene i dr.)?

3. Da li trenutno realizujete ili ste realizovali programe za unapređenje položaja žena koje su bile zahvaćene prirodnim katastrofama u vašoj zajednici? Ako da, o kojim projektima/programima je riječ?

4. Da li posjedujete izvještaje u pružanju zaštite, spašavanja i smanjenja rizika od katastrofa (možete se referisati na poplave 2014) sa posebnim fokusom na rodno senzitivne statistike (broj poginulih žena, broj ranjenih žena, broj žena koje su ostale bez struje, vode, oštećenja stambenih objekata, posebna kategorija žena koje su preživjele rodno zasnovano nasilje u toku krizne situacije) i da li posjedujete rodno senzitivne politike prilikom pružanja podrške stanovništvu u potrebi nakon poplava 2014.?

5. Da li ste imali obezbjeđen ikakav vid edukacije o tome kako pružiti podršku ženama u toku i odmah nakon prirodne katastrofe, sa posebnim fokusom na višestruko marginalizovane grupe žena (žene koje su preživjele nasilje u toku i nakon prirodne katastrofe, žene s invaliditetom, samohrane majke, socijalno ugrožene žene, itd.)?

6. Da li su vam se i ako jesu sa kojim zahtjevima i upitima žene obraćale u toku prirodne katastrofe?

7. Da li su u vašoj opštini postojali programi koji su pružali podršku i pomoć ženama (ovdje možete nabrojati i ako su se ženske grupe formalne ili neformalne organizovale) koje su bile zahvaćene poplavama 2014. godine? Ako jesu možete li nabrojati koji su se vidiovi pomoći pružali ženama u toku i poslije prirodnih katastrofa (a da su programi bili namjenjeni podršci ženama čiji je položaj bio ugrožen zbog poplava)?
8. Da li ste odlazili na teren nakon poplava 2014. godine da provjerite status i položaj socialno ugroženih porodica i da li ste imali priliku razgovarati sa ženama?
- a) Ako jeste, da li možete da podjelite neka iskustva?
- b) Ako niste, zašto niste?
9. Kojim kategorijama žena ste najviše pružali usluge (socio - ekonomski status, zdravstveni status, obrazovni status, uslovi života i sl.) u toku i odmah nakon prirodnih katastrofa, a referišemo se na poplave iz 2014. godine?
10. Da li vodite statistiku unutar vaše službe i da li posjedujete sljedeće podatke:
- a) Broj žena kojima ste pružili pomoć u toku i direktno nakon poplava 2014. i na koji način ?
- b) Broj žena koje su prijavile slučajeve nasilja u toku i direktno nakon nakon poplava iz 2014.?
- c) Broj žena koje su nakon poplava 2014. Godine imale neprilagođen smještaj i koje su bile u stanju potrebe za podrškom od institucija ?
- d) Broj žena koje su osobe s invaliditetom, a koje su su nakon poplava 2014. Godine imale neprilagođen smještaj i koje su bile u stanju potrebe za podrškom od institucija ?
- e) Broj Romkinja koje su su nakon poplava 2014. godine imale neprilagođen smještaj i koje su bile u stanju potrebe za podrškom od institucija ?
11. Kako ocjenjujete rad Centra za socijalni rad u vašoj opštini po pitanju pružanja podrške ženama u zaštiti, spašavanju i smanjenju rizika od katastrofa (možete se referisati na poplave 2014)?
- a) Loše, odnosno institucije nisu pružale podršku ženama u toku i nakon prirodne katastrofe
- b) Nedovoljno posvećenost u pružanju podrške ženama u toku i nakon prirodne katastrofe
- c) Bilo je nekoliko aktivnosti koje su sprovodile s ciljem pružanja podrške u toku i nakon prirodne katastrofe
- d) Centri za socijalni rad u Vašoj opštini su pružili apsolutnu podršku ženama u toku i nakon prirodne katastrofe

Molimo obrazložite:

12. Šta smatrate da bi trebali unaprijediti u vašoj instituciji kako bi doprinjeli poboljšanju položaja žena s ciljem zaštite, spašavanja i smanjenja rizika od katastrofa i koji su kapaciteti potrebni?

13. U momentima krize, prirodne katastrofe i odmah nakon krize, po vašem mišljenju, u kojoj mjeri su žene bile aktivne sudionice u pružanju podrške, pomoći, sanacije štete:

13.1. U organizacijama, aktivnostima koje su sprovodile samoinicijativno ili kao članice bilo koje formalne i neformalne grupe (npr. čišćenje, zaštita kuća od vode, čišćenje javnih površina, kuća, pružanje prve pomoći ugroženima, skupljanje higijenskih i prehrambenih namirnica, pružanje humanitarne pomoći):

- a. U VELIKOJ MJERI SU BILE ZASTUPLJENE (više nego muškarci)
- b. BILE SU ZASTUPLJENE (podjednako kao muškarci)
- c. NISU BILE ZASTUPLJENE (više su muškarci radili na pružanju ovakve pomoći)

13.2. Kao zaposlenice institucija koje su zadužene za pružanje podrške (medicinske radnice, novinarke, zaposlenice Služba za radiološko-hemijsko-biološku zaštitu, Vatrogasci, Služba za spašavanje iz ruševina, Služba za spašavanje sa visina, Služba za spašavanje na vodi i pod vodom itd):

- a. U VELIKOJ MJERI SU BILE ZASTUPLJENE (više nego muškarci)
- b. BILE SU ZASTUPLJENE (podjednako kao muškarci)
- c. NISU BILE ZASTUPLJENE (više su muškarci radili na pružanju ovakve pomoći)

13.3. Kao kreatorke politika, strategija, akcionih planova, upravnih odbora, radnih timova unutar državnih institucija koje se bave zaštitom, spašavanju i smanjenju rizika od katastrofa (npr. Fond za pomoć nastradalim područjima FBiH, Fond za zaštitu okoliša FBiH, Ministarstvo za prostorno planiranje FBiH):

- a. U VELIKOJ MJERI SU BILE ZASTUPLJENE (više nego muškarci)
- b. BILE SU ZASTUPLJENE (podjednako kao muškarci)
- c. NISU BILE ZASTUPLJENE (više su muškarci radili na pružanju ovakve pomoći)

14. Šta smatrate da treba biti učinjeno na polju integracije rodne perspektive u zaštiti i spašavanju i koliko je to po vašem mišljenju važno

Upitnik za zdravstvene ustanove

1. Da li postoje institucionalni mehanizmi unutar vaše zdravstvene institucije koji se bave zaštitom, spašavanju i smanjenju rizika od katastrofa i koji su to?
 - a) Ako je vaš odgovor da, da li su institucionalni mehanizmi unutar vaše opštinske uprave koji se bave zaštitom, spašavanju i smanjenju rizika od katastrofa rodno senzitivni (da li se spominju žene kao posebna kategorija, da li se spominju druge marginalizovane grupe kao što su žene s invalidetom, samohrane majke, žene koje proživljavaju nasilje, majke djece s invalidetom, Romkinje i druge nacionalne manjine, nezaposlene žene i dr.)?
 - b) Ako je vaš odgovor ne, zašto ne?
2. Da li posjedujete dokumente (priručnici, baseline studije, evaluacije, monitorinzi i sl.) koje opisuju kako reagovati u kriznim situacijama koji se bave zaštitom, spašavanju i smanjenju rizika od katastrofa i da li unutar njih postoje objašnjenja kako pristupiti rodno senzitivno (da li se spominju žene kao posebna kategorija, da li se spominju druge marginalizovane grupe kao što su žene s invalidetom, samohrane majke, žene koje proživljavaju nasilje, majke djece s invalidetom, Romkinje i druge nacionalne manjine, nezaposlene žene i dr.)?
3. Da li posjedujete izvještaje u pružanju zaštite, spašavanja i smanjenja rizika od katastrofa (možete se referisati na poplave 2014) sa posebnim fokusom na rodno senzitivne statistike (broj poginulih žena, broj ranjenih žena, broj žena koje su ostale bez struje, vode, oštećenja stambenih objekata, posebna kategorija žena koje su preživjele rodno zasnovano nasilje u toku krizne situacije) i da li posjedujete rodno senzitivne politike prilikom pružanja podrške stanovništvu u potrebi nakon poplava 2014.?
4. Da li ste imali obezbjeđen ikakav vid edukacije o tome kako pružiti podršku ženama u toku i odmah nakon prirodne katastrofe, sa posebnim fokusom na višestruko marginalizovane grupe žena (žene koje su preživjele nasilje u toku i nakon prirodne katastrofe, žene s invalidetom, samohrane majke, socijalno ugrožene žene, itd.)?
5. Da li ste upoznati da li su u vašoj opštini postojali programi koji su pružali podršku i pomoć ženama (ovdje možete nabrojati i ako su se ženske grupe formalne ili neformalne organizovale) koje su bile zahvaćene poplavama 2014. godine? Ako jesu možete li nabrojati koji su se vidiovi pomoći pružali ženama u toku i poslije prirodnih katastrofa (a da su programi bili namjenjeni podršci ženama čiji je položaj bio ugrožen zbog poplava)?
6. Da li je vaša zdravstvena institucija obilazila teren zahvaćen poplavama 2014. i da li ste imali priliku razgovarati sa ženama?

- a) Ako jeste, da li možete da podjelite neka iskustva?
- b) Ako niste, zašto niste?
- 7. Da li su vam se i ako jesu sa kojim zahtjevima i upitima žene obraćale u toku prirodne katastrofe? Sa kojim zdravstvenim upitima/zahtjevima za uslugama vam se najviše obraćale?
- 8. Da li pogoršani uvjeti života izazvanih zbog prirodnih katastrofa (hrana, zrak, učinci upopava, voda) utiču na zdravlje žena? Ako da možete li nam navesti neki broj slučajeva?
- 9. Da li stresne situacije u toku i nakon prirodnih nepogoda utiču na mentalno zdravlje žena?
- 10. Da li vodite statistiku unutar vaše službe i da li posjedujete sljedeće podatke:
 - a) Broj žena kojima ste pružili pomoć u toku i direktno nakon poplava 2014. i na koji način ?
 - b) Broj žena koje su prijavile slučajeve nasilja u toku i direktno nakon nakon poplava iz 2014. ?
 - c) Broj žena koje su osobe s invaliditetom kojima ste pružili podršku i da li je ta podrška bila adekvatna u toku i direktno nakon poplava 2014.?
 - d) Broj umrlih i ranjenih žena uzrokovanih zbog poplava 2014 godine?
 - e) Broj žena kojima se odmah na terenu morala pružiti zaštita jer su životno bile ugrožene?
 - f) Broj žena koje su se nalazile u stanju potrebe za fizičkom podrškom (trudnice, dojilje, porodilje.. i sl.)?
- 11. Kako ocjenjujete rad zdravstvene zaštite u opštini u kojoj djelujete po pitanju pružanja podrške ženama u zaštiti, spašavanju i smanjenju rizika od katastrofa (možete se referisati na poplave 2014)?
 - a) Loše, odnosno institucije nisu pružale podršku ženama u toku i nakon prirodne katastrofe
 - b) Nedovoljno posvećenost u pružanju podrške ženama u toku i nakon prirodne katastrofe
 - c) Bilo je nekoliko aktivnosti koje su sprovodile s ciljem pružanja podrške u toku i nakon prirodne katastrofe
 - d) Zdravstvene ustanove u Vašoj opštini su pružili apsolutnu podršku ženama u toku i nakon prirodne katastrofe
- 12. Šta smatrate da bi trebali unaprijediti u vašoj instituciji kako bi doprinjeli poboljšanju položaja žena s ciljem zaštite, spašavanja i smanjenja rizika od katastrofa i koji su kapaciteti potrebni?
- 13. U momentima krize, prirodne katastrofe i odmah nakon krize, po vašem mišljenju, u kojoj mjeri su žene bile aktivne sudionice u pružanju podrške, pomoći, sanacije štete:
 - 13.1. U organizacijama, aktivnostima koje su sprovodile samoinicijativno ili kao članice bilo koje formalne i neformalne grupe (npr. čišćenje, zaštita kuća od vode, čišćenje javnih površina,

kuća, pružanje prve pomoći ugroženima, skupljanje higijenskih i prehrambenih namirnica, pružanje humanitarne pomoći):

- a) U VELIKOJ MJERI SU BILE ZASTUPLJENE (više nego muškarci)
- b) BILE SU ZASTUPLJENE (podjednako kao muškarci)
- c) NISU BILE ZASTUPLJENE (više su muškarci radili na pružanju ovakve pomoći)

13.2. Kao zaposlenice institucija koje su zadužene za pružanje podrške (medicinske radnice, novinarki, zaposlenice Služba za radiološko-hemijsko-biološku zaštitu, Vatrogasci, Služba za spašavanje iz ruševina, Služba za spašavanje sa visina, Služba za spašavanje na vodi i pod vodom itd):

- a) U VELIKOJ MJERI SU BILE ZASTUPLJENE (više nego muškarci)
- b) BILE SU ZASTUPLJENE (podjednako kao muškarci)
- c) NISU BILE ZASTUPLJENE (više su muškarci radili na pružanju ovakve pomoći)

13.3. Kao kreatorke politika, strategija, akcionih planova, upravnih odbora, radnih timova unutar državnih institucija koje se bave zaštitom, spašavanju i smanjenju rizika od katastrofa (npr. Fond za pomoć nastradalim područjima FBiH, Fond za zaštitu okoliša FBiH, Ministarstvo za prostorno planiranje FBiH):

- a) U VELIKOJ MJERI SU BILE ZASTUPLJENE (više nego muškarci)
- b) BILE SU ZASTUPLJENE (podjednako kao muškarci)
- c) NISU BILE ZASTUPLJENE (više su muškarci radili na pružanju ovakve pomoći)

14. Šta smatrate da treba biti učinjeno na polju integracije rodne perspektive u zaštiti i spašavanju i koliko je to po vašem mišljenju važno ?